

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2015

Tomáš Nakládal

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Tomáš Nakládal

**Vývoj rumunsko-sovětských vztahů
v 50. a 60. letech 20. století**

Bakalářská práce

Praha 2015

Autor práce: **Tomáš Nakládal**

Vedoucí práce: **PhDr. Miroslav Tejchman, DrSc.**

Rok obhajoby: 2015

Bibliografický záznam

NAKLÁDAL, Tomáš. *Vývoj rumunsko-sovetských vztahů v 50. a 60. letech 20. století*. Praha, 2015. 38 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Miroslav Tejchman, DrSc.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá vztahy mezi Rumunskem a Sovětským svazem v 50. a 60. letech 20. století. Zkoumá, jaké faktory měly vliv na vztahy mezi Bukurešťí a Moskvou. Po smrti J. V. Stalina došlo k uvolnění vztahů v rámci východního bloku. Rumunští komunisté pod vedením Gheorgiu-Deje měli ambiciózní plány na industrializaci země, které jim měly zajistit národní svrchovanost. Klíčovým prvkem byl odchod sovětských jednotek ze země v roce 1958. Chruščovova kritika kultu osobnosti J. V. Stalina a politika mírové koexistence se západem umožnila, aby Rumunsko začalo razit svou vlastní cestu k socialismu, která spočívala v polycentrickém vnímání komunistického hnutí, národní suverenity a nezávislosti. Ke sporům mezi oběma zeměmi došlo nejen v bilaterálních vztazích, ale i v mezinárodních organizacích východního bloku – v RVHP a ve Varšavské smlouvě. Nepříjemný byl pro Rumuny sovětský návrh na hospodářskou specializaci, i na transformaci Varšavské smlouvy v nadnárodní orgán. Podporu pro vlastní hospodářské plány se snažilo Rumunsko najít u maoistické Číny. Svou odmítavou pozicí k sovětským návrhům se Rumunsko vymykalo od většiny ostatních socialistických zemí v Evropě. Po nástupu Ceaușesca ještě více zesílil nacionální faktor ve vztazích vůči SSSR. Zcela odlišnou roli od ostatních zemí Varšavské smlouvy pak hrálo Rumunsko při invazi Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968, která nakonec upevnila vnitropolitickou pozici Ceaușesca.

Abstract

This thesis deals with relations between Romania and the Soviet Union in the 1950s and 60s. It aims to analyse which elements had an impact on relations between Bucharest and Moscow. After the death of J. V. Stalin, there was relaxation in relations within the eastern bloc. Romanian communists, under the leadership of Gheorgiu-Dej, had very ambitious plans for the industrialisation of the country, which would guarantee them national sovereignty. A significant moment during was the withdrawal of the Soviet troops from Romania in 1958. Khrushchev's criticism of Stalin's Cult of Personality, combined with his policy of peaceful coexistence with the West, enabled Romania to pursue its own way towards socialism based on the polycentric perception of the world communist movement, national sovereignty, and independence. Contradictions existed between the two countries, not only in bilateral relations, but in international organisations of the eastern bloc, such as CMEA and the Warsaw Pact. Soviet proposals for economic specialisation of the CMEA countries and for transforming the Warsaw Pact into an supra-national organisation were considered unacceptable to Romanians. Romania sought support for its economic plans in maoist China. The dismissive position of Romania towards the Soviet proposals differed from other socialist countries in Europe. After Ceau escu took power in 1965, the nationalist element in relations towards the USSR strengthened. Taking a role completely different from other member countries of Warsaw Pact had Romania during the invasion of its troops into Czechoslovakia in 1968, reinforcing the position of Nicolae Ceau escu within the Romanian Communist Party.

Klí ová slova

Rumunsko-sov tské vztahy, Východní blok, Varšavská smlouva, RVHP, Gheorge Gheorgiu-Dej, Nicolae Ceau escu, Nikita Sergejevi Chruš ov, Leonid Ilji Brežn v

Keywords

Romanian-soviet relations, Eastern block, Warsaw pact, CMEA, Gheorge Gheorgiu-Dej, Nicolae Ceau escu, Nikita Sergejevich Khrushchev, Leonid Ilyich Brezhnev

Rozsah práce: 38 stran

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 15. 5. 2015

Tomáš Nakládal

Pod kování

Na tomto místě bych rád pod koval panu doktoru Miroslavu Tejchmanovi a panu docentu Jiřímu Vykoukalovi za cenné připomínky a rady při psaní této práce.

**INSTITUT MEZINÁRODNÍCH STUDIÍ
PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE**

Jméno:

Tomáš Nakládal

E-mail:

tomas.nakladal@seznam.cz

Semestr:

letní semestr LS2014

Akademický rok:

2013/2014

Název práce:

Vývoj rumunsko-sovetských vztahů za vlády Nicolae Ceaușesca.

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok):

Letní semestr roku 2014/2015

Vedoucí bakalářského semináře:

Jiří Vykoukal

Vedoucí práce (není povinné):

Miroslav Tejchman

Zdůvodnění výběru tématu práce (5 ádek):

Sovětsko-rumunské vztahy se odlišují od vztahů, které byly mezi Sovětským svazem a ostatními satelity ve střední a východní Evropě. Role v nich sehrává rumunský nacionalismus a sovětská snaha krotit přílišné rumunské ambice. Ceaușescu pak úspěšně využíval pozici "hýžkance" západu, Rumunsko však stále zůstávalo pevnou součástí východního bloku a nedosáhlo takového postavení jako Titova Jugoslávie. Téma pak nabízí dostatečný prostor pro deskripci vývoje vzájemných vztahů mezi oběma zeměmi.

Předpokládaný cíl (5 ádek):

Cíl práce o vývoji sovětsko-rumunských vztahů za vlády Nicolae Ceaușesca je deskripce vztahů mezi těmito zeměmi v daném období s ohledem na vztahy v těchto oblastech, kterých se přímě dotýkaly (hospodářství, zahraniční politika, oblast obrany a armády apod.). Spory, ke kterým docházelo, se promítaly jak do vnitropolitických, tak i zahraničně-politických témat. Práce bude představit ucelený pohled o podrobnostech dané tematiky a bude opřeno z odborných zdrojů a literatury, především zahraniční.

Základní charakteristika tématu (10 ádek):

60. léta rumunsko-sovětských vztahů byla především ve znamení nesouladu představených obou zemí o vývoji a specializaci rumunského hospodářství. Rumunsko se odmítalo specializovat na zemědělskou výrobu a upustit od svých ambiciózních průmyslových plánů. Rovněž došlo k otevření územních otázek (Besarábie) a Rumunsko zaujalo pro západní postoj v sovětsko-západním sporu. Rumuni kritizovali i Brežněvův návrh generálního štábu Varšavské smlouvy. Rozpor nastal i při navazování diplomatických styků se západními zeměmi (SRN) a při šestidenní válce. Rumunsko nepodpořilo srpnovou invazi do Československa v roce 1968. Později Rumunsko získalo také Doložku nejvyšších výhod USA. Ceaușescu hrál pro Západ roli jakéhosi "zprostředkovatele" komunistického vztahu. V roce 1978 odmítl sovětský návrh na zvýšení nákladů na zbrojení. Po sovětské invazi do Afghánistánu došlo ještě k většímu rozepnutí v rámci Varšavské smlouvy. Období je tak plné nesouladu a soupeření, jak v otázkách hospodářských, tak i vojenských, zahraničně-politických i vnitropolitických.

Předpokládaná struktura práce (10 ádek):

1. Úvod

2. Otázky sovětsko-rumunských sporů

a) Sovětská vize hospodářské specializace

b) Varšavská smlouva

c) Otevření územních a dalších otázek

3. Sovětsko-západní spor a jeho vliv na Rumunsko

- a) Pozice Rumunska v sovětsko-čínském sporu
- b) Vztahy mezi Čínou a Rumunskem
- 4. Vztahy mezi SSSR a Rumunskem
 - a) Pozice Rumunska během invaze do Československa v roce 1968
 - b) Sovětský návrh na zbrojení
 - c) Ekonomické vztahy mezi SSSR a Rumunskem, pozice v rámci RVHP
 - d) Sovětská invaze do Afghánistánu
- 5. Závěr

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

- BROWN, Archie. The rise and fall of Communism. London: Vintage, 2010. ISBN 978-184-5950-675.
- TEJCHMAN, Miroslav. Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2004, 205 s. Knižnice dějin a současnosti, 22. sv. ISBN 80-710-6503-X.
- VYKOUKAL, Jiří P., Bohuslav LITERA a Miroslav TEJCHMAN. Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku, 1944-1989. 1. vyd. Praha: Libri, 2000, 860 p. ISBN 80-859-8382-6.
- K. Treptow (ed), Dějiny Rumunska, Praha, NLN 2000
- WANNER, Jan. Brežněv a Východní Evropa, 1968-1982. Praha: Univerzita Karlova, 1995, 249 p. ISBN 80-718-4041-6.
- TEJCHMAN, Miroslav a Bohuslav LITERA. Moskva a socialistické země na Balkáně 1964-1989: vnější a vnitřní aspekty vývoje rozpadu sovětského bloku na Balkáně. 1. vyd. Praha: Historický ústav, 2009, 186 p. Práce Historického ústavu AV ČR, sv. 23. ISBN 80-728-6142-5.
- FISHER-GALATI, Stephen. The New Rumania: From People's Democracy to Socialist Republic. Massachusetts: MIT Press, 2003. ISBN 978-0262561662.
- ALMOND, Mark. The rise and fall of Nicolae and Elena Ceaușescu. London: Chapman's, 1992, xviii, 296 p. ISBN 18-559-2510-9.
- GIURESCU, Dinu Constantin a Stephen FISCHER-GALATI. Romania: a history perspective. Boulder: East European Monographs, 1998, VIII, 544 s. ISBN 0-88033-345-5.
- IONESCU, Șerban N. Who was who in twentieth-century Romania. New York: Distributed by Columbia University Press, 1994, 318, xv p. ISBN 08-803-3292-1.
- BOIS, Pierre du. Ceaușescu au pouvoir: enquête sur une ascension. Genève (Suisse): Georg, 2004, 469 s., [16] s. obr. p. il. ISBN 28-257-0878-X.
- KING, Robert R. A history of the Romanian Communist Party. Stanford, Calif.: Hoover Institution Press, Stanford University, c1980, xvi, 190 p. ISBN 08-179-7332-X.

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

OBSAH	1
ÚVOD	2
1. 50. LÉTA	4
1.1 RUMUNSKÉ SNAHY O STAŽENÍ SOVĚTSKÝCH JEDNOTEK ZE ZEMÍ.....	4
1.2 REAKCE NA KRITIKU KULTU OSOBNOSTI	6
1.3 OHLASY NA MAĀRSKÉHO POVSTÁNÍ 1956	7
2. 60. LÉTA	10
2.1 60. LÉTA A VZTAHY MEZI RUMUNSKEM A SOVĚTSKÝM SVAZEM	10
2.1.1 Stav ní se do opozice v í SSSR	11
2.1.2 Vliv ínsko-sovĚtské roztržky.....	12
2.1.3 Vztah íny a Rumunska	12
2.1.4 Vliv na vztah Rumunska se SSSR	13
2.1.5 Deklarace Rumunské d ělnické strany 1964.....	14
2.2 PLÁN SPECIALIZACE V RÁMCI RVHP.....	15
2.2.1 Rumunská nespokojenost	15
2.2.2 Nátlak ostatních zemí RVHP.....	17
2.2.3 ínský faktor p í odmítání specializace	18
2.3 VALEV V PLÁN	19
2.3.1 Podpora íny.....	19
2.3.2 Dopady reakce na Valev v plán.....	20
2.4 VZTAHY RUMUNSKA A SSSR V RÁMCI VARŠAVSKÉ SMLOUVY.....	22
2.4.1 Kubánská raketová krize a její vliv na pozici Rumunska ve Varšavské smlouv	22
2.4.2 Pokusy o transformaci Varšavské smlouvy	23
2.4.3 Rumunské návrhy na transformaci Varšavské smlouvy	23
2.4.4 St ět mezi Rumunskem a SSSR	24
2.5 NÁSTUP CEAU ESCA	26
2.6. ROK 1968	27
2.6.1 Konference v Budapešti.....	27
2.6.2 Sch ůzka v Sofii	27
2.6.3 Sch ůzka v Dráž ěnech.....	28
2.6.4 Rumunská kritika ostatních komunistických stran	29
2.6.5 Ceau escova podpora Dub ěska	29
2.6.6 Dopady na vztahy se SSSR.....	30
2.6.7 Vojenská invaze do íSSR a dopady na vztahy s Rumunskem	30
2.6.8 Situace po invazi	31
ZÁV ĚR	33
SUMMARY	35
POUŽITÁ LITERATURA	37
SEZNAM P ÍLOH	39
P ÍLOHY	40

Úvod

Rumunsko se v novodobé poválečné historii odlišovalo od ostatních evropských států spadajících do tzv. východního bloku. V rámci Sovětskému svazu zaujímalo svébytné postavení, které bylo formováno několika faktory. Tyto postoje se odlišovaly od ostatních zemí ve východní a střední Evropě, které spadaly do vlivné sféry Sovětského svazu.

Právě vztahy mezi Rumunskem a Sovětským svazem jsou předmětem zkoumání této práce. Bakalářská práce si klade za cíl zkoumat, jaké faktory měly vliv na svébytné rumunské postoje v politice v rámci Sovětskému svazu v období 1953-1968. Jedním z prvků, který vztahy mezi oběma výše uvedenými zeměmi ovlivňoval, je sovětsko-řínský spor, který se naplno rozhořel v 60. letech 20. století. Tyto vztahy ovšem ovlivňovaly i další faktory, například ekonomické, kdy to vlastně nebyl fakt, že Rumunsko nebylo díky vlastním zásobám energeticky závislé na Sovětském svazu. Tím se lišilo od okolních států východního bloku. Rovněž se do situace mezi oběma zeměmi promítaly i vnitrostranické situace u rumunských komunistů a mocenský boj v rámci strany. Opomíjet nelze ani rumunské nacionální tendence. Práce analyzuje, do jaké míry byly jednotlivé faktory směřující pro rumunské postoje v rámci Sovětskému svazu.

V první části práce se zabývám obdobím 50. let od smrti J. V. Stalina, kdy vznikaly první příjiny sporů mezi Rumunskem a SSSR, které se pak naplno rozhořely v 60. letech a staly se důvodem pro rumunský vlastně izolacionismus. Dále věnuji pozornost nadnárodním organizacím socialistického tábora, Varšavská smlouva a Rada vzájemné hospodářské pomoci, ve kterých se Rumuni ohradili vůči sovětským snahám a plnou kontrolu těchto organizací a jejich příjmy sobě přede vším vlastním zájmům. V další části se pak zabývám dopady kritiky kultu osobnosti, pronesené N. Chruščovem na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu, na vývoj vztahů mezi Bukurešťí a Moskvou, především pak situací v Rumunské dělnické straně a vnitropolitickou situací v Rumunsku, kterou tato kritika vyvolala. Analýze jsou potom podrobeny faktory, které ovlivňovaly vztahy v 60. letech, zejména pak sbližování rumunských předáků s představiteli řínských komunistů, mezinárodní situace ve světě a tendence odpoutávání se Rumunska od Moskvy, nástup Leonida Brežněva do vedení Sovětského svazu aj. Práce je pak ukončena analýzou období srpnové intervence socialistických zemí do Československa v létě 1968.

Pro tuto práci jsem použil kombinaci primárních a sekundárních zdrojů. Primární zdroje jsou dokumenty poskytnuté internetovým digitálním archivem

Wilsonova centra. Jedná se o autentické písemnosti ze schůzek a jednání vrcholných státníků a politiků, nebo o písemnosti diplomatických depeší a zpráv. Jako sekundární zdroje jsem použil odbornou literaturu zabývající se touto tematikou, mezi nimi například studie a články z projektu *Cold war international history project* z Woodrow Wilson International center for scholars. Sekundární literatura použitá pro psaní této práce jsou především anglické příklady rumunských historiků Vladimira Tismaneanua, Dennise Deletanta, Mihaila Ionescu, Ghita Ionescu, Mihaia Retagana, Eleny Dragomir nebo Stephena Fischer-Galatiho. Významné použité práce jsou i práce mého vedoucího této bakalářské práce, pana doktora Miroslava Tejchmana. Rovněž jsou v této práci použity odborné časopisecké studie a zdroje od ostatních historiků, jako třeba Roberta Kinga nebo Cezara Stanciu. Pro zasazení situace do celosvětového kontextu je použita i literatura týkající sovětsko-čínského sporu (William E. Griffiths, Lorenz M. Luthi) a také vztahu Sovětského svazu v ostatních zemích ve východním bloku, včetně Jugoslávie a Albánie. Seznam všech zdrojů je řádně uveden na konci této práce.

Metodologicky se práce zabývá analýzou dané problematiky. Zkoumám míru vlivu jednotlivých faktorů na vztahy mezi oběma zeměmi. Zároveň se v práci objevuje i komparace se situací v okolních zemích, ta však není primárním předmětem zkoumání této práce.

1. 50. léta

Aby bylo možné rozumět rumunským postojům vůči Sovětskému svazu v 60. letech 20. století a vyjádřit píiny rumunsko-sovětské roztržky, je potřeba prozkoumat n které její prvotní píiny a zárodky, které se objevily v předcházející dekád . Významným mezníkem, který ovlivnil politické prostředí v rámci východního bloku, byla smrt J. V. Stalina. Začala éra pomalého a vlažného uvolnění, která měla vliv nejen na mezinárodní vztahy mezi státy samotnými, ale i na jejich vnitropolitické situace.¹ V Kremlu stále probíhal boj mezi tradicí stalinisty a stoupenci změny, kteří se shlukovali kolem Nikity Sergejeviče Chruščova. Podobné ideologické soupeření bylo možné sledovat i v ostatních státech.² Gheorghe Gheorgiu-Dej zastával ve vnitřních záležitostech v Rumunsku tvrdou stalinistickou linii. Práv nástup Chruščova, který vyměnil staré leny komunistického vedení, kteří byli spojováni s násilnostmi stalinské doby, odstartoval destalinizaci systému ve východním bloku. Bylo nutné, aby odešly staré „kádry“. Tímto obdobím se neslo heslo „nová doba si žádá nové lidi“.³ Chruščov tak nastavil etapu destalinizace, na konci které měli všichni zkompromitovaní funkcionáři, ze svých pozic odejít. To se Gheorgiu-Dejovi nelíbilo, neboť ho to osobně ohrožovalo. Proto se začal v reakci na moskevskou politiku rýsovat rumunský nacionální postoj. Na druhém sjezdu Rumunské dělnické strany (RDS) v prosinci 1955 přednesl proslov, ve kterém se odvolával na svébytné národní cesty k socialismu. Každý národ má dospět k socialismu s ohledem na specifické místní podmínky. Byla za tím snaha se alespoň částečně zbavit dozoru Moskvy a nenechat sověty vměšovat se do vnitřních záležitostí RDS.⁴

1.1 Rumunské snahy o stažení sovětských jednotek ze země

Rumunské vedení si bylo dobře vědomo faktu, že stálá přítomnost sovětských vojenských jednotek na území Rumunska je pro něj značně nepříjemná a omezující. Jejich přítomnost bránila tomu, aby Rumunsko mohlo rozvinout plnohodnotnou a samostatnou zahraniční politiku.⁵ Jednotky Rudé armády v Rumunsku měly mimo jiné zabezpečovat komunikační kanály s okupačními jednotkami v Rakousku. Proto

¹ Ghita Ionescu, *The break-up of soviet empire in Eastern Europe* (Baltimore: Penguin Books, 1965), s. 41-44

² Tamtéž, s. 41-45

³ Mihai Retegan, *1968 ve stínu Pražského jara: cesta k rumunské zahraniční politice* (Praha: Argo, 2002), s. 17

⁴ Tamtéž, s. 19

⁵ "The Withdrawal of Soviet Troops from Romania, 1955-1958." Ohio Academy of History, <http://www.ohioacademyofhistory.org/wp-content/uploads/2013/04/Boia.pdf> (staženo, 15.1.2015)

rumunské vedení došlo na svoji dobu, kdy Kreml o stažení jednotek požádalo. Bylo to v létě 1955 během Chruščovovy návštěvy Bukurešti. Rumuni při své žádosti odkazovali na nově vyvstalou situaci v Evropě. 15. května 1955 byla podepsána Státní smlouva s Rakouskem, která fakticky ukončila okupační status země. Následovalo stahování okupačních jednotek ze země a Rakousko se stalo neutrální zemí. Důvodem pobytu sovětských vojsk v Rumunsku kvůli zajištění komunikačního spojení s jednotkami v Rakousku tedy vzal za své. Navíc den před podepsáním Státní smlouvy byla podepsána Varšavská smlouva, ve které se Rumunsko zavazovalo k plnění vojenských závazků v rámci východního bloku.⁶ Jako další důvod pro stažení Rudé armády byly navíc uváděny i fakty, že v případě konfliktu v Evropě, nezaujímá Rumunsko významnou strategickou pozici a nemá ani společnou hranici se žádnou západní zemí. Navíc v té době došlo k urovnání vztahů mezi SSSR a Jugoslávií, tudíž i rumunsko-jugoslávskou hranici bylo možné považovat za bezpečnou. Chruščov na rumunskou žádost reagoval velice hrubě a v žádném případě ji nehodlal připustit. Gheorghiu-Dej se Chruščovovým postojem a jednáním cítil být uražen a proto se odmítl zúčastnit vojenské přehlídky 7. listopadu 1955 v Moskvě. Rumunskou delegaci vedl Emil Bodnaru, který se zpátky do Bukurešti vrátil s překvapivou zprávou, že Sověti se stažením jednotek souhlasí.⁷ Jak ovšem upozornili, ne proto, že by chtěli vyhovět rumunskému návrhu, ale proto, že k tomuto závěru dospěli sami. Jednalo se zatím o informace ze soukromého rozhovoru mezi Bodnarou, Chruščovem a Bulganinem. Oficiálně byl záměr stáhnout jednotky oznámen až v dopise v dubnu 1958 a k jejich konečnému stažení došlo v létě téhož roku. Ke stažení se Sověti přiklonili z několika důvodů. Jednak to byly důvody ekonomické a také důvody politické, kdy se Chruščov snažil vylepšit image Sovětského svazu a stažení vojsk použít jako kredit pro jednání se západem. V souvislosti s vývojem zbrojní techniky a výrobou jaderných raket mohl Sovětský svaz snížit množství konvenčních zbraní a počet vojáků v satelitních zemích.⁸ Stažení Rudé armády z Rumunska zbavilo Gheorghiu-Deje nepohodlného dozoru a umožnilo mu k bilaterálním vztahům postupovat volněji. Svou pozornost potom zaměřil na vzájemné hospodářské vztahy.

⁶ Stephen Fischer-Galati, *The New Rumania: From People's Democracy to Socialist Republic* (Massachusetts: THE M.I.T Press, 1967), s. 52-57.

⁷ Tamtéž, s. 53-54.

⁸ "The Withdrawal of Soviet Troops from Romania, 1955-1958." Ohio Academy of History, <http://www.ohioacademyofhistory.org/wp-content/uploads/2013/04/Boia.pdf> (staženo, 15.1.2015)

1.2 Reakce na kritiku kultu osobnosti

XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu se konal v únoru 1956 v Moskvě. Gheorgiu-Dej velice nelibě nesl kritiku Stalina, která tu zazněla. Ve své tajné řeči Chruščov kritizoval Stalinovu perzekuci kádrů, stav země, prohešky proti myšlenkám leninismu a jiné. Přitomně v sále seznámil i s obsahem Leninovy závěti, ve které před Stalinem varoval ostatní bolševiky. Tímto Chruščovovým útokem na Stalina byl Gheorgiu-Dej zaskočen. Nebyl sám ze zahraničních představitelů komunistických a dlnických stran, kteří se sjezdu účastnili a kteří kritiku jen neradi přijímali.⁹ Podobně odmítavě reagoval i Mao Ce-Tung, kterého stalinova kritika rovněž ohrožovala na domácí scéně, nebo prováděl ty samé kroky jako Stalin.¹⁰ Rovněž i další stranické delegace zaujaly podobné postoje. Chruščov v projevu navíc umocnil pochybnosti v řadách ostatních komunistů o správnosti nadsazenosti Moskvy v komunistickém bloku.¹¹

Po návratu rumunské delegace domů, kterou na sjezdu KSSS reprezentoval kromě Gheorgie-Deje ještě Miron Constantinescu, Iosif Chiinevschi a Petre Borilji, nikakou dobu trvalo, než s obsahem tajné kritiky seznámila zbytek vysokých kruhů Rumunské dlnické strany. V březnu a dubnu 1956 bylo svoláno několik zasedání ústředního výboru RDS. Tato jednání měla reagovat na destalinizační výzvy Moskvy a podrobit kritice a sebekritice dosavadní politiku RDS a jejích členů. Na březnovém zasedání přednesl Gheorgiu-Dej zprávu, ve které kritizoval Stalin v kult osobnosti. Protože si byl v domě svého předcházejícího předsobení a svých činů, během kritiky stalinistických praktik v rámci RDS hovořil nejmenovitě a trval na tom, že strana prošla „destalinizací“ již v roce 1952. V tomto roce došlo k vyloučení členů strany Any Paukerové, Vasile Luca a Teohari Georgescua, které Georghiu-Dej nazval skupinou „úchylkářů“ a přisoudil jim zodpovědnost za stalinistické metody a praktiky v dobách, kdy zastávali své funkce. Tato jména mu posloužila jako obětí beránci, na které mohl kdykoliv svrhnout odpovědnost. Ve svém proslovu se postavil do role destalinisty „avant la lettre“. Nucená kritika rozvinula u Gheorgiu-Deje podezřívavost vůči Chruščovovi.¹²

⁹ Vladimir Tismaneanu, *Stalinism for all seasons: a political history of Romanian communism* (Berkeley: University of California Press, xvi, 2003), s. 142-143.

¹⁰ Lorenz M. Luthi, *The Sino-Soviet split: Cold War in the communist world* (Princeton: Princeton University Press, c2008), s. 46-50.

¹¹ Vladimir Tismaneanu, *Stalinism for all seasons: a political history of Romanian communism* (Berkeley: University of California Press, xvi, 2003), s. 142.

¹² Tamtéž, s. 144-145

Na b eznovém zasedání ÚV RDS byl i Gheorgiu-Dej vyzván ostatními leny strany, Constantinescuem a Chi inevschim – rovn ž ú astníky XX. sjezdu KSSS, aby i RDS prošla regenerací v duchu antistalinismu, který p edstavil Chruš ov.¹³ Požadovali rozší ení zp sobu vedení strany na celé politbyro a rovn ž kritizovali n které akce tajné policie Securitate, které se odehrály v minulosti a které byly provedeny bez konzultace s vedením strany. Gheorgiu-Dej však tuto kritiku odmítl a spolu se svými sp íznpci v úst edním výboru kritik m „vysv tlil“, že jeho kult osobnosti již od roku 1952 v RDS neexistoval.¹⁴

Chruš ovovy kroky m ly tedy dopad na vnitropolitickou situaci v RDS. Po jarních událostech 1956 došlo k opatrnému rozví ení úvah a diskusí mezi ástí inteligence o tom, že je t eba správn pojmenovat, kdo je zodpov dný za n které excesy z minulých let, jako byla t eba stavba kanálu mezi Dunajem a erným mo em, vylou ením skupiny straník kolem Any Paukerové, uml ení um lecké svobody a rusifikaci rumunského kulturního a školního života. Nádech uvoln ní však vzal za své na podzim 1956 v souvislosti s ma arským povstáním, které m lo dopady i v rumunské zahrani ní a vnit ní politice.¹⁵

1.3 Ohlasy ma arského povstání 1956

Ma arské události z roku 1956 zasáhly celkovou situaci ve východním bloku a promítly se do vnitropolitické situace v Rumunsku. Vlna uvoln ní v Ma arsku byla trnem v oku všem stalinist m ve východním bloku. Masové demonstrace v Budapešti propukly 23. íjna 1956. Politbyro RDS se snažilo zajistit veškeré kroky k tomu, aby se „nákaza“ povstání nerozší ila za hranice Ma arska. Uvedlo do pohotovosti bezpe nostní složky, které byly p ipraveny zasáhnout, kdyby k tomu dostaly p íkaz. I stále pobývající sovs ké jednotky se rozmístily kolem rumunsko-ma arské hranice, v míst , které obývala po etná ma arská menšina.¹⁶ Režim Gheorghiu-Deje udržoval standartní styky s vládou Imrého Nagye, ovšem po vojenské intervenci Moskvy se p eorientoval na vládu Jánose Kádára. Potla ení ma arského povstání bylo zadosti u in ním pro všechny stalinisty v Rumunsku, které za takové situace nemohl nikdo nutit do jakékoliv sebekritiky, vyvolané Chruš ovem na XX. sjezdu KSSS. 21.

¹³ Ji í Vykoukal, Bohuslav Litera a Miroslav Tejchman, *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovs kého bloku 1944-1989*. (Praha: Libri, 2000), s. 432-433.

¹⁴ Vladimir Tismaneanu, *Stalinism for all seasons: a political history of Romanian communism* (Berkeley: University of California Press, xvi, 2003), s. 146-147.

¹⁵ Tamtéž, s. 147-148

¹⁶ Tamtéž, s. 152-154

listopadu 1956 odešel Gheorgiu-Dej a Bodn ra do Budapešt , aby ze strany Rumunska nabídl pomoc p i likvidaci jakýchkoliv p eživajících revolu ních nálad. Doma duch ma arské revoluce nejvíce rezonoval ve studentských m stech jako byly Bukureš , Cluj a Temešvár. Myšlenky revoluce se zde pojily s myšlenkami antirusismu a Chrušov 8. listopadu vyzval vedení RDS, aby proti podobným pokus m o liberalizaci preventivn zasáhlo. Gheorgiu-Dej si svým postojem b hem ma arských událostí vylepšil reputaci v Kremlu a získal zp t na d v ryhodnosti, která byla pošlapaná kv li jeho postoj m po XX. sjezdu KSSS. Obyvatelé, asto se jednalo o etnické Ma ary, kte í projevíli souhlasný postoj s ma arským povstáním, byli vystaveni pronásledování a stalinským praktikám ze strany Securitate a jiných bezpečnostních složek. lenové Nagyovy vlády i on samotný, byli drženi ve v zení na r zných místech v Rumunsku. O n kolik m síc pozd ji byli vydáni do Budapešt , kde ve vykonstruovaných procesech skon ili v ervnu 1958 na popravišti. Ma arské události umožnily rumunským p edák m utužit režimní pom ry, nebo strašák kontrarevoluce a revizionismu byl te všudyp ítomný.¹⁷ Postoj Gheorgiu-Deje b hem ma arského povstání ho pak stav l do výhodné pozice p i zákulisních konfrontacích s Chrušovem.

V období po roce 1956 se odehrálo n kolik stranických ístek, kdy Gheorgiu-Dej nechal v roce 1957 odstranit rivaly Constantinesca a Chi inevschiho, kte í ho kritizovali v duchu kritiky kultu osobnosti p ednesené na XX. sjezdu KSSS. Každý ke kritice Gheorgiu-Deje však p istoupil z jiných d vod . Chi inevschi byl tvrdý stalinista a odmítal jakékoliv, by drobné kroky k uvoln ní režimu, ke kterým byl Gheorgiu-Dej nucen Chrušovem. Constantinescu byl zastánce zm n a reformu a kritizoval stranického v dce naopak za neochotu reformovat stranu a vedení zem .¹⁸ Stranické ístky pokračovaly i v roce 1958, kdy byla vylou ena skupina revizionist kolem Constantina Doncea. V obou t chto p ípadech se angažoval i Nicolae Ceau escu. ístky se krom nejvyšších stranických kruh týkaly i velkého množství adových len . Události ve stran nep ípoušt ly možnost jakéhokoliv zpochyb ování kurzu, nastoleného Gheorgiu-Dejem, který ukázal, že m l stranu pod svou plnou kontrolou. Docházelo k p edstírané destalinizaci strany. Koncem padesátých let se pak rumunští komunisté mohli pochlubit rostoucí životní úrovní zem , budováním pr myslu a provád nou kolektivizací zem d lství. Tyto všechny faktory pak dodávaly Gheorgiu-

¹⁷ Johanna Granville, "Forewarned is Forearmed: How the Hungarian Crisis of 1956 helped the Romanian Leadership", *Europe-Asia Studies* v. 68, n. 4, (2010), s. 615-645.

¹⁸ Stephen Fischer-Galati, *The New Rumania: From People's Democracy to Socialist Republic* (Massachusetts: THE M.I.T Press, 1967), s. 67.

Dejovi dostatek sebev domí, aby v následující dekád za al proces odpoutávání od Kremlu, pro který nacházel širokou podporu u rumunské ve ejnosti.¹⁹

¹⁹ Vladimir Tismaneanu, *Stalinism for all seasons: a political history of Romanian communism* (Berkeley: University of California Press, xvi, 2003), s. 155-157.

2. 60. léta

2.1 60. léta a vztahy mezi Rumunskem a Sovětským svazem

Na formování vztahů mezi Rumunskem a Sovětským svazem v 60. letech se podílelo několik faktorů. Zatímco prakticky po celá 50. léta platilo Rumunsko za nejbližšího spojence Sovětského svazu, tato pozice se začala velice pomalu měnit poté, co byly z Rumunska staženy sovětské jednotky. To Gheorgiu-Dejovi uvolnilo ruce. Rozkol se SSSR probíhal pozvolna a měl různá stadia vývoje. RDS neprestávala vnášet propagandou tvrdit, že Rumunsko je skálopevný spojenec SSSR a že tyto země pojí bratrské pouto. Ve skutečnosti vycházel proces vzdalování se od Moskvy jednak z vlastní iniciativy Rumunské lidnické strany, ale také jako reakce na hegemonické touhy Kremle. V Rumunské společnosti byl jednak zakoreněný antirusismus a antisovětský postoj, který vycházel z historické zkušenosti Rumunska. Antisovětské postoje strany, by na počátku dekády jen opatrně nahlas vyslovované, získávaly komunistům oblibu u obyvatelstva.²⁰ Rumunští komunisté měli velké plány na transformaci rumunské společnosti. Věřili, že ta mohla být provedena, jen pokud dojde ke změně struktury hospodářství, kladli si tedy za cíl, co nejvíce industrializaci země a také si byli dobře v domě nerostných zásob, které Rumunsko pro přemýšlení na svém území mělo. V tomto však došlo k prvnímu střetu se Sovětským svazem, který představen svou vizi tzv. specializace, o které se zmíní v další části práce, a myšlenku industrializace Rumunska nehodlal podporovat. Nikitu S. Chruščov vedle k myšlence hospodářské provázanosti bloku také viděl hospodářského rozkvětu zemí západní Evropy v rámci Evropských společenství. Dalším z důvodů zbavování se vlivu Moskvy byly bezesporu obavy ze zasahování do vnitřních záležitostí Rumunska. Gheorgiu-Dej dobře viděl, a dokonce byl tomu nápomocen, jak Chruščov zasáhl do vnitřního vývoje v Polsku a v Maarsku v roce 1956 a nepál si, aby jeho pozici Kreml jakkoliv ohrožoval. Proto pracoval od konce 50. let úspěšně jednak na stahování sovětských „poradců“ ze země, ale také na odstavování starých komunistických kádrů ve straně, kteří se „využili“ v Moskvě.²¹ Pro kroky, které vedení rumunských komunistů konalo na mezinárodní scéně, byla inspirací a oporou italská lidová republika. Roztržka

²⁰ Dennis Deletant a Mihail Ionescu. *Romania and the Warsaw Pact: 1955-1989* (Washington: Woodrow Wilson International Center for Scholars), 2004, s. 17-18.

²¹ Jiří Vykoukal, Bohuslav Lítéra a Miroslav Tejchman, *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. (Praha: Libri, 2000), s. 435.

na mezinárodní scéně a v rámci socialistického bloku mezi Pekingem a Moskvou poskytla krytí pro kroky komunistů v Rumunsku.

2.1.1 Stavění se do opozice vůči SSSR

V roce 1960 se konal III. sjezd Rumunské dělnické strany v Bukurešti, kterého se účastnili i předáci jiných komunistických stran, mezi nimi i Chruščov. Kromě toho, že RDS schválila ekonomický a industriální program pro Rumunsko na další léta, který poté zavedl příčinu pro pozdější rozkol v rámci RVHP, Chruščov zde vystoupil s kritikou Albánie a Číny, jakožto jejího patrona. Vytýkal albánským komunistům revizionismus, vnitřní poměry ve straně a neochotu smířit se s Jugoslávií jak to činily ostatní strany.²² Gheorgiu-Dej jednoznačně podpořil názor Kremlu a pozorovatelům se zdálo, že vztahy mezi Rumunskem a Sovětským svazem nikdy nebyly lepší. V pozadí dobrých vztahů mezi oběma zeměmi se však již rýsovaly znatelné problémy a spory. Problémem se stala destalinizace země, kterou Chruščov požadoval od ostatních komunistických vůdců ve svých satelitech. Gheorgiu-Dej prováděl destalinizaci pouze na oko. Navenek se stále prezentoval jako věrný následovník politiky Kremlu a destalinizaci úspěšně kamufloval. Neměl osobní zájem na tom, aby se na povrch dostaly informace o tom, jakou roli přesně sehrál během stalinistických let v 50. letech. Faktem také bylo, že rumunští komunisté se na rozdíl od Jugoslávie nemohli opírat o masovou podporu obyvatelstva. Mnoho lidí ještě na počátku 60. let vnímalo komunistický režim jako uměle vnucený. Proto jakékoliv oslabování strany a jejich vůdců bylo pro RDS problematické.²³ Když později na XXII. sjezdu KSSS vystoupil Chruščov s další vlnou destalinizace, zaujal k tomu Gheorgiu-Dej svébytné stanovisko. Na následujících schůzích strany prohlásil, že Rumunsko už dávno prošlo vlnou destalinizace, neboť z RDS byli dávno vyloučeni členové zodpovědní za stalinské praktiky v 50. letech. Z těchto byli obviněni především lidé a stranická klika kolem Paukerové, Lucy, Georgescua, Chiinevského a Constantinescu. Stalinistické činy se dle vyjádření Gheorgiu-Deje odehrály ještě před jeho nástupem do nejvyššího vedení strany, nebo bez jeho vdomčí.

Do konce roku 1961 se ještě Gheorgiu-Dej veřejně zastával Moskvy v akcentu na destalinizaci a socialistického internacionalismu a také v jejích postojích vůči Enveru

²² Vladimír Tismaneanu, *Stalinism for all seasons: a political history of Romanian communism* (Berkeley: University of California Press, xvi, 2003), s. 155-157.

²³ Miroslav Tejchman, "Vzdorný satelit", *Slovanský přehled: Review for Central, Eastern and Southeastern European History* . 3, (1998), 294 s.

Hoxhovi, potažmo v í Mao Ce-Tungovi. To se však zm nilo, když vycítil, že by ho sebereflexe a revize historie mohla oslabit v jeho vnitrostranickém postavení.²⁴ Podobný odpor k revizionismu m li práv také p edstavitelé Albánie a íny.

2.1.2 Vliv ínsko-sov tské roztržky

Spor, který vznikl mezi Mao Ce-Tungem a Chrušovem na p elomu 50. a 60. let se promítl do celého socialistického tábora. Mao Ce-Tungovo odmítání Moskvy jakožto univerzálního a nad azeného centra sv tového komunismu korespondovalo se zájmy a p edstavami o mezinárodním uspo ádání Gheorgie-Deje. Tedy že státy socialistického tábora jsou si navzájem rovny a že každý má právo na svou vlastní cestu, jak dosp t ke komunismu. Také postoj, který Rumunsko k ob ma komunistickým velmocím v tomto sporu zaujalo, prošel ur itým vývojem. Ten se odrážel od vlastních rumunských pot eb a již domácích, nebo mezinárodních. Od první Chrušovovy kritiky pom r v Albánii a v Komunistické stran íny až do zhruba p elom let 1961 a 1962 zastávalo Rumunsko v rostoucím a sílícím sporu mezi SSSR a LR ve ejn linii Moskvy. Od roku 1962 se stav lo do role nezú astn ného a snažilo se hledat svou vlastní t etí cestu a dokonce hrát mezi ob ma zem mi roli mediátora.

2.1.3 Vztah íny a Rumunska

V Bukurešti se setkávalo s pozitivním ohlasem Maovo tvrzení o tom, že socialistický tábor by nem l podléhat jednomu centru a také Mao v odpor k revizi a destalinizaci, kterou prosazoval Chrušov. Rumunští komunisté také v íli, že s pomocí íny se jim poda í p ed Sov tským svazem uhájít vlastní hospodá ské a ekonomické zájmy, které se Kremlu nelíbili. Poté, co Rumunsko se ve ejn stav lo za SSSR p i kritice íny, bylo pro sblížování a zlepšení vztah nutné podniknout adu krok . Došlo k vzájemným prohlášením o p átelství a o ekonomické spolupráci, Rumunsko se opatrn stav lo proti n kterým proti ínským krok m ze strany SSSR a bylo ín dokonce nabídnuto lenství v RVHP, které ovšem nebylo realizováno. Rumuni vykonali n kolik cest do íny.²⁵ Eminentním společ ným zájmem Bukurešti a Pekingu bylo to,

²⁴ Vladimír Tismaneanu, *Stalinism for all seasons: a political history of Romanian communism* (Berkeley: University of California Press, xvi, 2003), s. 171-173.

²⁵ Viz například p íloha . I této práci, kde ínská ambasáda v Bukurešti informuje Peking o zlepšení postoj rumunských p edák v í ínským reprezentat m a jejich po adavk m.

aby nedošlo k obnovení Moskvy, jakožto centra komunistického hnutí.²⁶ Proto také rumunští komunisté podporovali například v dce italské komunistické strany Palmira Togliattiho, který hlásal vize o polycentrickém, nehegemonickém komunismu.²⁷ Bukurešť si za cíl vytvářet vlastní cesty k ostatním komunistickým stranám, již ne přes zprostředkovatele v Moskvě.²⁸ Aby došlo ke zlepšení hospodářské situace Rumunska, byla v dubnu 1963 podepsána nová obchodní smlouva s Čínou. Po situaci v RVHP s plánem na specializaci a po Kubánské raketové krizi cítilo Rumunsko potřebu se veřejně ohradit vůči praktikám Moskvy. V červnu 1963 zveřejnil rumunský tisk jako jediný z východního bloku výtažek z dopisu čínských komunistů pro KSSS. V něm byl kritizován sovětský šovinismus a chování, které popíralo rovnost mezi socialistickými zeměmi.²⁹

2.1.4 Vliv na vztah Rumunska se SSSR

Rumunsko po celou dobu sovětsko-čínské roztržky čelilo sovětským nátlakům, aby se postavilo na stranu SSSR. Zaujímalo opatrné, nicméně sebevdomé pozice a argumentovalo ve smyslu práva stát se vlastní specifické cesty k socialismu. Rovněž se objevila kampaň pro veřejnost, která RDS vykreslila jakožto obránce před Sověty.³⁰ Došlo také k uzavření Ruského institutu v Bukurešti, ke zrušení ruštiny jakožto povinného jazyka ve školách, přejmenování veřejných prostranstvích z ruských jmen na rumunská. Zhoršení vztahů se SSSR potvrdil i případ Alexandra Bârladeanu, který jako rumunský velvyslanec při RVHP obhajoval hospodářskou cestu Rumunska nastoupenou po tomto sjezdu strany v roce 1960, a napadl v únoru 1963 sovětské poručníctví.³¹ Chruščov požadoval jeho vyloučení ze strany. Gheorgiu-Dej ho namísto toho povýšil na kandidáta politbyra. Právě pro ochranu vlastních zájmů v RVHP se v letech 1962-1964 Rumunsko snažilo získat podporu Číny především pro hájení své pozice. Čína se však ukázala jako neschopná pomoci Rumunsku hospodářsky. Navíc se

²⁶ Viz příloha 2 této práce, která dokládá intenzivní konzultace v oblasti zahraniční politiky mezi Rumunskem a Čínou.

²⁷ Vladimir Tismaneanu, *Stalinism for all seasons: a political history of Romanian communism* (Berkeley: University of California Press, xvi, 2003), s. 177.

²⁸ Tamtéž, s. 177.

²⁹ Miroslav Tejchman, "Vzdorný satelit", *Slovanský pohled: Review for Central, Eastern and Southeastern European History* 3, (1998), s. 294

³⁰ Vladimir Tismaneanu, *Stalinism for all seasons: a political history of Romanian communism* (Berkeley: University of California Press, xvi, 2003), s. 179.

³¹ Miroslav Tejchman a Bohuslav Litera, *Moskva a socialistické země na Balkáně 1964-1989: vnější a vnitřní aspekty vývoje a rozpadu sovětského bloku na Balkáně* (Praha: Historický ústav, 2009), s. 43.

z úst Chruš čova za alý ozývát návrhy na územní revize na Balkán .³² Jakkoliv nebyly nikde oficiáln ě prezentovány a jednalo se jen o slovní návrhy, Rumuny tato možnost velice popudila a zasko ila.³³ Chruš čov hovo il o možnosti plebiscitu v Transylvánii a Besarábii.³⁴ Tato fakta donutila Rumuny, aby nap tí mezi sebou a Sov tským svazem umírnili. To vyústilo ve vydání prohlášení Rumunské d Inické strany z roku 1964, ve kterém Rumuni formulovali vlastní cestu.³⁵

2.1.5 Deklarace Rumunské d Inické strany 1964

V dubnu 1964 se konalo zasedání rozší eného pléna ÚV Rumunské d Inické strany, na kterém bylo sepsáno prohlášení s názvem *DEKLARACE o postoji Rumunské d Inické strany k problém m mezinárodního komunistického a d Inického hnutí*.³⁶ V ní vyhodnotilo dosavadní mezinárodní situaci s ohledem na roztržku mezi SSSR a LR a na své p edcházející aktivity a rozhovory s Komunistickou stranou íny. Jednozna n se v této deklaraci postavilo proti jakýmkoliv integra ním snahám a podtrhlo právo každé zem ě na vlastní cestu, rovnost s ostatními a suverenitu. Také zmínilo d ležitost vyvážené zahrani ní politiky, která by se opírala o dobré vztahy jak s východem, tak i se západem a rozvojovými zem ěmi. Práv ě se západem rozvíjelo Rumunsko své vztahy velice aktivn ě. Rumunští komunisté pochopili, že zejména ur itá ekonomická spolupráce se západem pro n ě bude p ínosná.³⁷

³² William E. Griffith, *The Sino-Soviet Rift* (Cambridge: The M.I.T. Press), 1964, s. 109-111.

³³ Ghita Ionescu, *The reluctant ally. A Study of Communist Neo Colonialism* (Oxford, Ampersant, 1965), s. 80.

³⁴ Dennis Deletant a Mihail Ionescu. *Romania and the Warsaw Pact: 1955-1989* (Washington: Woodrow Wilson International Center for Scholars), 2004, s. 18.

³⁵ Elena Dragomir, *Cold War Perceptions: Romania's Policy Change towards the Soviet Union, 1960-1964* (Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2015), s. 177.

³⁶ Miroslav Tejchman, "Vzdorný satelit", *Slovanský p ehled.: Review for Central, Eastern and Southeastern European History* . 3, (1998), s. 295.

³⁷ O problémech, které Rumuni v í Sov tskému svazu poci ovali, vypovídá i p íloha . 3 této práce, kdy p edáci Rumunské d Inické strany shrnuly všechny podstatné body, které hodlali na sch zce v ěrvenu 1964 v Moskv ě se sov tskou protistranou diskutovat.

2.2 Plán specializace v rámci RVHP

Od nástupu Nikity Chruš čova do vedení Sov ětského svazu sílil tlak na realizaci hospodá ské specializace jednotlivých ělenských zemí RVHP. To bylo zp sobeno p edevším nutností zefektivnit fungování RVHP a dosáhnout lepší ekonomické spolupráce.³⁸ V roce 1954 p edstavila rada první plán specializace, ve kterém se ělenské zem ěm ly vyvarovat duplikování hospodá ské a ekonomické výroby. V roce 1956 bylo z ízeno 12 stálých odborných komisí, které m ly za úkol nacházet p íležitosti ke spolupráci zemí RVHP v jednotlivých hospodá ských sektorech. Nepoda ilo se však vypracovat žádný konkrétní plán a spolupráce byla realizována pouze v mezích rámcových bilaterálních smluv. V roce 1959 se stal jedním z cíl ě RVHP rozvoj zem ěd lství a pr myslu ělenských zemí. To se m lo uskute nit v rámci realizace plánu „socialistické d lby práce“. Sou ástí toho byla i koordinace hospodá ských plán jednotlivých zemí. Práv od této doby se za al stup ovat odpor Rumunska k plánu specializace. Specializace m la spo ívat p edevším v tom, že státy, které mají podmínky vhodné pro rozvoj zem ěd lství, jako byly Rumunsko, Bulharsko a Polsko se m ly soust edit na zem ěd lskou produkci, zatímco ěskoslovensko a NDR se m ly soust edit na pr myslové odv ťví. V letech 1954 – 1958 dávalo Rumunsko najevo svou nelibost se specializací jen opatrn ě. Necht lo se stát pouze potravinovým a zem ěd lským producentem, který by zásoboval ostatní zem ě RVHP. Dávalo to najevo p edevším neustálým zd raz ováním chuti vybudovat sv j t ťký a chemický pr mysl. Samo se cht lo stát výrobcem zem ěd lské techniky a dopravních prost edk ě.³⁹

2.2.1 Rumunská nespokojenost

V roce 1958 rumunská nespokojenost s plánem vzrostla a rumunské vedení to dalo najevo ostatním ělen ěm RVHP. K otev ěnému st etu mezi rumunskými a sov ětskými p edstaviteli došlo v únoru 1960 b ěhem zem ěd lské konference v Moskv ě. Jednalo se o první moment v rumunské povále ěné historii, kdy se rumunští komunisté ohradili v ěi svým sov ětským prot jšk ěm. Konference se dle svého oficiálního názvu m la zabývat p edevším v ým nou vzájemných zkušeností z oblasti zem ěd lství.

³⁸ Inspirací pro Chruš čovovy plány na transformaci RVHP byly také Evropské hospodá ské spole ěnství a EFTA. Zejména pak r st n kterých západoevropských ekonomik mu velice imponoval a p ál si, aby podobných výsledk dosáhly i zem ě v RVHP.

Miroslav Tejchman, "Vzdorný satelit", *Slovanský p ehled.: Review for Central, Eastern and Southeastern European History* . 3, (1998), s. 291.

³⁹ Elena Dragomir, *Cold War Perceptions: Romania's Policy Change towards the Soviet Union, 1960-1964* (Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2015), s. 40-44.

Gheorgiu-Dej však již před cestou do Moskvy tušil, že rumunská delegace bude elitní nátlaku od ostatních komunistických funkcí. Zatímco ostatní představitelé země vyjadřovali souhlasná stanoviska s plánem specializace, Gheorgiu-Dej tomuto plánu oponoval.⁴⁰ Tvrdil, že rumunské země dle svých sil zvýší svou produkci obilí, kukuřice a dalších produktů, neuvedl však, že by Rumunsko počítalo s vývozem těchto komodit. Chtěl tak ostatním delegátům naznačit, že se nehodlá specializaci podřídit. Když se stal Gheorgiu-Dej nepochopen a ostatní zástupci stále prosazovali plán specializace, rozhodla se rumunská delegace se jasně ohradit. Rumunští delegáti pak sepsali dopis, kterou 3. února 1960 přednesl během hlavního zasedání rumunský ekonom Alexandru Bârlădeanu. Ohradil se, že do té doby nebyla zpracována všeobecná studie dokazující nezbytnost specializace a nebyly zmapovány její dopady. Celý plán navíc postrádal rumunský souhlas. Dále bylo zdůrazněno, že celý plán specializace je pro Rumunsko ekonomicky nevýhodný, neboť by vyváželo levnější komodity, než by mu industrializace umožnila. Navíc by došlo k vyšívání ostatních zemí do vnitřních záležitostí Rumunska. Přestože nezazněla žádná kritika Sovětského svazu, jednalo se o jistý vzdor Moskvě, neboť specializace byla považována především za její plán. Výsledkem této konference pak bylo komuniké, ve kterém bylo stanoveno, že RVHP prověří možnosti trvalé specializace a rozdělení práce v zemích dle svých sil s ohledem na zájmy a možnosti jednotlivých členských zemí. Ze strany Sovětského svazu nebyla na této konferenci zaznamenána žádná vážná reakce směrem k Rumunsku. Gheorgiu-Deje benevolentní reakce Chruščova a Andropova překvapila a vyložil si to jako určitou slabost a neochotu riskovat ztrátu sovětské prestiže zhoršením vztahů mezi Moskvou a Bukurešťí.⁴¹

Plán specializace v oblasti zemích dle svých sil byl v Bukurešti jednoznačně vnímán jako nástroj ostatních zemí RVHP pro vyšívání se do rumunských vnitřních záležitostí. Po tomto odmítnutí specializace se pak ze strany ostatních zemí vynořilo několik dalších návrhů. Jeden z nich napůl na konferenci *stálé komise RVHP pro vědeckotechnickou spolupráci v oblasti zemích dle svých sil a lesnictví* v Sofii v květnu 1960, na níž předseda komise I. Primov předložil návrh na specializaci v oblasti chemických produktů a v oblasti zemědělské techniky. Rumunsko si tento návrh vyložilo jako

⁴⁰ Stephen Fischer-Galati, *The New Rumania: From People's Democracy to Socialist Republic* (Massachusetts: THE M.I.T Press, 1967), s. 81-84.

⁴¹ Elena Dragomir, *Cold War Perceptions: Romania's Policy Change towards the Soviet Union, 1960-1964* (Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2015), s. 47-48.

maskovaný návrh na specializaci v zemědělství a odmítlo ho. K návrhu se však vyjadřoval tak, aby nedošlo k otevřené konfrontaci s Moskvou. Jeho argumentace spočívala v neodmítnutí specializace jako celku, ale v odmítnutí specializace Rumunska na zemědělství. Dále se Rumunsko snažilo hledat praktické podmínky, na kterých by mohla specializace prosperovat.⁴²

2.2.2 Nátlak ostatních zemí RVHP

Na sjezdu Rumunské lidnické strany byl v červnu 1960 schválen pětiletý plán, který počítal s investicemi do industrializace země. Na něj se v následujících letech rumunská reprezentace odvolávala, když čelila sílícímu nátlaku ostatních zemí RVHP. Tlak ostatních zemí, zejména však Sovětského svazu, na transformaci rumunské politiky nepolevil ani v následujících letech. Silný byl rovněž nátlak ze strany SSR a NDR, neboť tyto země byly v porovnání s Rumunskem velice rozvinutější a z hospodářské specializace by dobře profitovaly. Navíc by zabránili růstu potenciální konkurence z těchto zemí.⁴³ Rumunské politbyro se pak dostalo do pozice, kdy na uzavřených zasedáních hlasitě kritizovalo Sovětský svaz, navenek však nepostávalo velebit důležitost a přátelskost vztahů mezi oběma zeměmi. Strategie Rumunů, kdy jednak kladli praktické podmínky proti uskutečnění specializace, kdy jednak vedli „informační válku“ v podobě velebení a vzývání industrializace Rumunska v novinových sloupcích a také vlastní neochota vyústila v konečné schválení projektu *socialistické dělby práce* na varšavském zasedání RVHP v prosinci 1961. Závěrečné komuniké bylo velice zmatené a nešlo z něj vyvozovat žádné závazky, které by Rumunsko mělo podstoupit v neprospěch vlastní industrializace. V následujícím období se téma specializace vždy objevovalo ve vlnách, a již při jednáních RVHP, nebo při bilaterálních rozhovorech komunistických předáků. V tomto a v následujícím období několikrát se vynořila „čínská karta“.⁴⁴

⁴² Rumunsko nebylo jedinou lidnickou zemí RVHP, ve které Chruščov s plánem specializace narazil. Albánie pod vedením Envera Hoxhy již na konci 50. let pochopila, že tehdejší vývoj v Kremlu a poměry v RVHP jsou proti hlavním důležitým bodům, které si albánský vůdce vytyčil. Jednak ho plány na reformu RVHP oslabují vnitropoliticky a jednak nekorespondují s plánem na hospodářskou a politickou nezávislost země. K radikálnímu zhoršení vztahů mezi Tiranou a Moskvou došlo na počátku 60. let.

Pavel Hradečný, Ladislav Hladký a kol., *Dějiny Albánie*. Vyd. 1. (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008), s. 460.

⁴³ Miroslav Tejchman, "Vzdorný satelit", *Slovanský přehled: Review for Central, Eastern and Southeastern European History* . 3, (1998), s. 292.

⁴⁴ Elena Dragomir, *Cold War Perceptions: Romania's Policy Change towards the Soviet Union, 1960-1964* (Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2015), s. 48-52.

2.2.3 ínský faktor p i odmítání specializace

Ze za átku využívali Rumuni faktoru sov tsko- ínské roztržky opatrn , postupem asu se pak snažili naplno využívat sporu, který mezi Moskvou a Pekingem propuknul. Pohybováním se na hranici zájm t chto dvou mocností se Rumunsko snažilo pro sebe vyt žit maximum.⁴⁵ Gheorgiu-Dej podnikl n kolik vst ícných krok v í ín , kterými se snažil ínu p im t, aby podpo ila Rumunsko v jeho záležitostech proti Sov tskému svazu, zejména v í hospodá ské integraci s ostatními íleny RVHP.

ína se ú astnila jako pozorovatel zasedání RVHP od roku 1956, avšak nikdy nenabyla statusu plnoprávního ílena, p estože jí bylo u ín no n kolik nabídek. Rumunsko tohoto využilo v argumentaci, kdy tvrdilo, že není možná hospodá ská propojenost zemí RVHP, pokud není v této rad zastoupen celý socialistický tábor. Gheorgiu-Dej a ostatní rumunští komunisté v íli, že tímto krokem op t získají as, který potenciální specializaci a hospodá skou integraci oddálí co možná nejdál. Navíc, pokud by došlo ke vstupu íny do RVHP, Rumuni p edpokládali, že by se celá koncepce specializace zm nila, nebo by s ní ína nesouhlasila a Rumunsko by v ní našlo oporu a silného spojence. Dále se Rumuni domnívali, že si Moskva od nich žádá plnou podporu ve vztahu v í ín a probíhající roztržce mezi ob ma socialistickými velmocemi. V tajných jednáních se Sov ty se vedení RDS snažilo vyvinout tlak, kdy se snažili „vym íit“ jejich možnou podporu Sov tskému svazu v í ín , za stažení sov tských požadavk na specializaci jejich hospodá ství. Tato argumentace však probíhala jen velice opatrn a za neustálého ujiš ování, že Rumunsko nestojí zcela na ínské stran . Vedení RDS se totiž obávalo, že by bylo obvin no z antisov tských a antileninistických postoj .⁴⁶

⁴⁵ Stephen Fischer-Galati, *The New Rumania: From People's Democracy to Socialist Republic* (Massachusetts: THE M.I.T Press, 1967), s. 89-91.

⁴⁶ Elena Dragomir, *Cold War Perceptions: Romania's Policy Change towards the Soviet Union, 1960-1964* (Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2015), s. 90-93.

2.3 Valev v plán

V únoru 1962 přijala RVHP dokument s názvem *Principy mezinárodní dělby práce*, jehož autorem byl sovětský ekonomický geograf E. B. Valev.⁴⁷ Ten v něm poprvé zdůraznil myšlenku hospodářské spolupráce v rámci socialistického tábora. Ten by v podstatě rozdělil socialistickou část Evropy na průmyslový sever a zemědělský jih. Pro Gheorgiu-Deje to bylo nepředstavitelné. V následujícím období se proti Valevovým myšlenkám zvedl odpor, nejprve interní mezi rumunskými komunisty, později se tento spor dostal zcela otevřeně na veřejnost.⁴⁸ V tomto případě rumunští komunisté v čele až do jara 1964, že se jim nátlak na integraci podaří ustát za podpory Číny. Tato strategie však vzala za své, když Čína v dubnu 1964 odmítla rumunský návrh na to, aby se stala členem RVHP.⁴⁹

2.3.1 Podpora Číny

Později v roce 1964 vyšel přetisk Valevova článku v rumunském odborném ekonomickém časopise *Via a Economic*. Hned za ním následovala rumunská reakce, kterou sepsal Costin Murgescu a která tezími z Valevova plánu oponovala. Vedení RDS jednak tímto článkem a jednak i množstvím výtisků, ve kterém tento časopis vyšel, se snažilo o co nejvíce rozšíření mezi veřejnost. Tím se pak pasovalo do role ochránců národní suverenity a národních ekonomických zájmů. Murgescu nekritizoval přímo Sovětský svaz, ale jeho článek se nesl v duchu národní suverenity, nezávislosti a teritoriální integrity země. Valevův plán, dle něj znamenal zřejmě, jak narušit národní svrchovanost Rumunska a jak přivést Rumunsko o zásoby nerostného bohatství, které mělo. I nadále hledalo Rumunsko útočiště a oporu před Sovětským svazem u čínských komunistů. Murgescuho článek byl vydán i v Číně, Gheorgiu-Dej poskytl čínskému velvyslanci v Bukurešti osobní komentář k celému problému a požádal LR o ekonomickou, vojenskou a propagandistickou pomoc v číně SSSR. Vedení RDS

⁴⁷ Valevův plán, vyšel poprvé veřejně v listině Moskevské univerzity v dubnu 1964. Článek nesl oficiální název *Problematika hospodářského rozvoje dunajských regionů Rumunska, Bulharska a SSSR*. Ten navrhoval zřízení mezistátních hospodářských svazů, které by zahrnovaly území kolem Dunaje Rumunska, Bulharska a Sovětského svazu. Rumuni se obávali, že by takto vznikla absolutní kontrola SSSR nad jejich nerostnými surovinami, což by ještě více posílilo sovětskou roli v Rumunsku.

Elena Dragomir, *Cold War Perceptions: Romania's Policy Change towards the Soviet Union, 1960-1964* (Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2015), s. 218.

⁴⁸ Vladimir Tismaneanu, *Stalinism for all seasons: a political history of Romanian communism* (Berkeley: University of California Press, xvi, 2003), s. 179-180.

⁴⁹ Elena Dragomir, *Cold War Perceptions: Romania's Policy Change towards the Soviet Union, 1960-1964* (Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2015), s. 216-218.

o ekávalo sovsou reakci, dokonce se obávalo i nedávných vojenských aktivit sovsou vojsk v blízkosti společných hranic, které probíhaly na ja e 1964. Ze strany íny se dostalo Rumunsku pochopení a 17. ervence 1964 informoval ou En-laj, že ína je p ípravena zlepšit podmínky pro vzájemný obchod s Rumunskem a rovn ž je p ípravena dodat vojenský materiál. ína rovn ž v diplomatické nót uznala odvahu Rumunska elit sovsou nátlaku. V o ích Gheorgiu-Deje to vzbudilo velké o ekávání o budoucím vývoji rumunsko- ínských vztah . Rumunsko se také postavilo na stranu íny ohledn ú asti ínských komunist na sv tové konferenci komunistických a d ínických stran.⁵⁰ Odmítlo obvinít ínské komunisty z antileninismu, jak to ud lali p edstavitelé ostatních stran.⁵¹

2.3.2 Dopady reakce na Valev v plán

Kritika Valevova plánu nem la ze strany Rumun za cíl ohrozit vztahy se Sov tským vztahem. M la zabránit jakémukoliv konkretizování vizí, které v n m byly vyví eny, neb by ve jménu ekonomické spolupráce zemí RVHP a specializace byla Rumunsku omezena národní suverenita. Ve ejné publikování rumunského postoje proti Valevovu plánu byla strategie RDS, jak elit nátlaku Moskvy, nebo se Rumuni domnívali, že Sov tský svaz nebude ochoten riskovat roztržku ve vztazích se svým satelitem. Rumunští komunisté se však do kali obvin ní z antisov tismu, kterého se jim dostalo b hem návštěvy expertní ekonomické delegace v Moskv 8. ervna 1964. Rumuni byli na eni z toho, že podnikli nep íjatelný útok na Sov tský svaz a jeho vedení a že v Rumunsku rozdmýchali protisov tské nálady. Mikojan, Podgornyj a Andropov upozor ovali Rumuny na to, že je v jejich zájmu mít se SSSR dobré vztahy. O pár dní pozd ji tuto kritiku Gheorgiu-Dej odmítl a ujistil Kreml, že Rumunsko je pevným a v rným spojencem. Opakovan se tato kritika z Moskvy ozývala b hem celého léta 1964 a to jak otev ená, tak kuloární. Rumuni se snažili zabránit nadm rné roztržce se Sov ty sérií bilaterálních jednání, která zapo ala v ervenci. P edm tem t chto jednání nebyl jen rozkol v oblasti ízení ekonomiky, ale také rumunský postoj k záležitostem ve Varšavské smlouv , k otev ení otázky revize hranic a území v Transylvánii a Besarábii a další. Rumunská strana zd raz ovala, že sice existují jisté

⁵⁰ Vladimir Tismaneanu, *Stalinism for all seasons: a political history of Romanian communism* (Berkeley: University of California Press, xvi, 2003), s. 172.

⁵¹ Elena Dragomir, *Cold War Perceptions: Romania's Policy Change towards the Soviet Union, 1960-1964* (Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2015), s. 222-224.

rozpory v n kterých oblastech, ale jinak p etrvává silné p átelství mezi ob ma zem mi. Naproti tomu Sov ti neustále vyzdvihovali rumunský antisov tský postoj. Tato jednání nep inášela nic konkrétního, jen neustálé zd raz ování, že ob strany mají zájem se dohodnout. K jisté dohod došlo na konci srpna, kdy Rumunsko navštívil A. I. Mikojan, aby se ú astnil oslav dne nezávislosti. B hem rozhovor s vedením RDS došlo ke společnému záv ru, že Sov tský svaz bude tiše uznávat svébytnou pozici Rumunska v rámci RVHP a jeho protestní postoj k integra ním plán m a Rumunsko vým nou za to nebude hlasit a ve ejn probírat rozdílné postoje k ur itým v cem. Rumunsko tímto zp sobem prakticky dosáhlo svých cíl . Vedení RDS se domnívalo, že jedním z d vod , pro Moskva na jejich taktiku p istoupila, bylo to, že se obávala rumunsko-ínského sblížení. Pozice Bukurešti v í Moskv za ala být v této dob zna n ambivalentní a ím dál tím více vzr stal význam ínského faktoru v rumunské politice.⁵²

⁵² Elena Dragomir, *Cold War Perceptions: Romania's Policy Change towards the Soviet Union, 1960-1964* (Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2015), s. 232-236.

2.4 Vztahy Rumunska a SSSR v rámci Varšavské smlouvy.

Pozice Rumunska a Sovetského svazu v rámci Varšavské smlouvy představuje jakýsi souboj dvou představ o fungování Varšavské smlouvy. Zatímco Kreml požadoval absolutní podřízenost všech armád svých satelitů společnému velení armád Varšavské smlouvy, které by samozřejmě bylo ovládáno sovětskými maršály a generály, Rumunsko trvalo na tom, že rumunská armáda musí být podřízena vždy straně a národní vládě.⁵³ Jak jsem již zmínil v první kapitole této práce, stejně jako pro rumunské velení byl odchod sovětských jednotek v roce 1958. Pozice Rumunska nebyla nijak strategická a to umožnilo Sovetskému svazu stáhnout vojáky a jednotky z této země, což mu přineslo možnost finančních úspor, které mohl investovat do jiných armádních složek.⁵⁴ Odchod posledních 35.000 sovětských vojáků z Rumunska 25. 7. 1958, měl na zemi a její vedení nebyvalý psychologický efekt. Přestože se stále na území Rumunska nacházely sovětské námořní a letecké vojenské základny a za rumunsko-sovětskou hranicí se nacházely sovětské vojenské divize, které v případě potřeby mohly okamžitě zakrojit, Gheorgiu-Dej v tom spatřoval ústupek ze strany Sovetského svazu. Odchod sovětských vojáků mu dodal jistou míru sebevědomí, s kterou se pustil do uplatňování a prosazování svých zájmů.⁵⁵ Tyto specifické rumunské zájmy a postoje vůči Sovetskému svazu a jeho návrhům se dotýkaly řady oblastí a situací v organizaci Varšavské smlouvy je jedna z nich. Na přelomu 50. a 60. let začalo Rumunsko razit vlastní specifickou cestu.

2.4.1 Kubánská raketová krize a její vliv na pozici Rumunska ve Varšavské smlouvě

Příčinou vyostřenému sporu mezi Rumunskem a Sovetským svazem zavedla Kubánská raketová krize v červnu 1962, kterou N. S. Chruščov započal svým jednostranným vystupováním ve jménu celé Varšavské smlouvy, aniž by o tom informoval ostatní členské země. Rumunsko bylo velice znepokojeno situací, kdy Sovetský svaz uvedl svět na pokraj raketové války, aniž by o tom informoval. Gheorgiu-Dej kritizoval vedení SSSR za neinformování RDS o záměru rozmístit rakety středního

⁵³ Mihai Retegan, *1968 ve stínu Pražského jara: cesta k rumunské zahraniční politice* (Praha: Argo, 2002), s. 63.

⁵⁴ Dennis Deletant a Mihail Ionescu. *Romania and the Warsaw Pact: 1955-1989* (Washington: Woodrow Wilson International Center for Scholars), 2004, s. 14.

⁵⁵ Tamtéž, s. 15.

doletu na Kubu.⁵⁶ Rumunsko se bálo situace, že bude jako členský stát Varšavské smlouvy vtaženo do války s USA nebo NATO, aniž by s tímkoliv takovým počítalo. Rumunsko proto později tajně využilo diplomatických kanálů, kterými dalo do Washingtonu preventivně vědět, že Rumunsko se nebude angažovat v krocích a rozhodnutích Moskvy podobného charakteru.⁵⁷ To jak se N. S. Chruščov potýkal s Kubánskou krizí, umožnilo Rumunsku zaujmout v rámci Varšavské smlouvy svébytný postoj, kterým se oddálilo od linie, kterou razila Moskva.

2.4.2 Pokusy o transformaci Varšavské smlouvy

V polovině 60. let začala Moskva vytvářet úsilí o transformaci Varšavské smlouvy, aby se stala efektivnější a akceschopnější. Bukurešť v těchto pokusech spatřovala přetvoření paktu na nástroj, kterým by Moskva disponovala pro uplatnění svých zahraničně-vojenských zájmů. To zejména s ohledem na nedávno probíhající Berlínskou krizi a Kubánskou krizi vyvolávalo v Rumunech obavy, že by se možnými jednostrannými kroky Kremlu zničily ve válce se západem. Moskva navíc s návrhy na transformaci počítala v době, kdy se rumunští komunisté díky *Deklaraci z dubna 1964* rozhodli uplatňovat svou národní suverenitu a svrchovanost v mezinárodních otázkách.⁵⁸ Na zasedání Politického poradního výboru v lednu 1965 se Gheorgiu-Dej dostal do střetu se sovětskou delegací, když kritizoval její návrh na vyloučení Albánie ze svazku. Po nástupu Nicolae Ceaușescu do vedoucí pozice na jaře 1965 se postoj Rumunska vůči návrhům na změnu chodu Varšavské smlouvy ještě vyostřil.

2.4.3 Rumunské návrhy na transformaci Varšavské smlouvy

V roce 1966 byly předloženy návrhy na modifikaci struktury velení paktu. Během schůzky náčelníků generálních štábů v Moskvě v únoru 1966 zdůraznila rumunská delegace nutnost upravit postavení štábu Spojených ozbrojených sil tak, aby se podobalo duchu smlouvy z roku 1955. Delegace tedy odmítla návrhy na nadnárodní postavení tohoto štábu, který se tak údajně jako „nadnárodní“ zachoval již při krizích na

⁵⁶ Vladimír Tismaneanu, *Stalinism for all seasons: a political history of Romanian communism* (Berkeley: University of California Press, xvi, 2003), s. 177-178.

⁵⁷ Mihai Retegan, *1968 ve stínu Pražského jara: cesta k rumunské zahraniční politice* (Praha: Argo, 2002), s. 64.

⁵⁸ Dennis Deletant a Mihail Ionescu, *Romania and the Warsaw Pact: 1955-1989* (Washington: Woodrow Wilson International Center for Scholars), 2004, s. 72.

po átku 60. let.⁵⁹ Rumunsko aktivn nabídlo vlastní návrhy, vycházející z p edstav o národní suverenit a nezávislosti, kterými se snažilo zabránit transformaci Varšavské smlouvy do nadnárodní organizace, nad kterou nebudou mít národní vlády ani generální štáby lenských zemí moc. Jejich požadavky tedy vycházely z faktu, že jedin strana a vláda jsou zodpov dné za své armády a tudíž je pot eba jim ponechat nejvyšší moc. Dále požadovali z ízení *Vojenské velitelské rady*, která by rozhodovala vždy pouze jednohlasn a skládala by se z vrchního velitele, jeho zástupc a velitele generálního štábu. Ti by byli z r zných zemí a do funkce by se obsazovali dohodou všech participujících zemí.⁶⁰ Tato rada m la vydávat návrhy a doporu ení, které by musely být schváleny všemi vládami lenských stát paktu. Dalším požadavkem bylo to, že jednotky dedikované pro spole nou akci Varšavské smlouvy se zú astní akce nebo války jen se souhlasem národní vlády a velet jim z stane národní generální štáb.⁶¹

Kupodivu se tyto rumunské návrhy setkaly s pochopením a do velké ásti i s p íjetím na sch zce ministr obrany lenských stát paktu v kv tnu 1966. Návrh na zm nu postavení štábu Spojených ozbrojených sil byl skute n koncipován tak, aby se jednalo o instituci, která bude jenom koordinovat, nikoliv velet. Dále bylo vyhov no rumunským požadavk m na stažení n kolika návrh , které by nap íklad umožnily nejvyššímu veliteli kontrolovat jednotky Spojených ozbrojených sil. Také byl odstran n návrh na to, aby tomuto štábu velet, nebo kontroloval jaderný arsenál.⁶²

2.4.4 St et mezi Rumunskem a SSSR

Sov ti ovšem za ali užívat taktiku proti rumunským návrh m, že je nejd íve akceptovali a postupem ásu z nich ustoupili. To se projevilo na dalším jednání Politického poradního výboru, který se konal až v únoru 1968 v Praze, tedy tém po dvou letech od posledního zasedání. Když na n m chla rumunská delegace diskutovat návrhy vznesené na p edcházející sch zi, bylo ji za podpory ostatních lenských stát oznámeno sov tským generálem Sokolovem a maršálem Jakubovským, že k probírání daného návrhu nemají mandát od své vlády.⁶³ V kv tnu 1968 obdrželi Rumuni od Sov t draft zamýšlených zm n, ve kterém byl obsažen jen zlomek toho, co bylo

⁵⁹ Dennis Deletant a Mihail Ionescu. *Romania and the Warsaw Pact: 1955-1989* (Washington: Woodrow Wilson International Center for Scholars), 2004, s. 76.

⁶⁰ Miroslav Tejchman a Bohuslav Litera, *Moskva a socialistické zem na Balkán 1964-1989: vn íší a vnit ní aspekty vývoje a rozpadu sov tského bloku na Balkán* (Praha: Historický ústav, 2009), s. 51.

⁶¹ Dennis Deletant a Mihail Ionescu. *Romania and the Warsaw Pact: 1955-1989* (Washington: Woodrow Wilson International Center for Scholars), 2004, s. 77.

⁶² Tamtéž, s. 78.

⁶³ Tamtéž, s. 78.

p edtím jimi nadneseno a akceptováno. Rumunské reprezentaci se nelíbilo několik následujících bodů; změna povahy Varšavské smlouvy z konzultativní a poradní organizace na nadnárodní organizaci se svými orgány; zasahování Varšavské smlouvy do vnitrostátních záležitostí jednotlivých zemí, což bylo v rozporu s duchem rumunské deklarace o národní a suverénní cestě ke komunismu; změna způsobu hlasování ve Vojenské radě velitelství spojených ozbrojených sil, které by již nepřijímalo rozhodnutí jednohlasně, ale formou nadpoloviční většiny; koncepce systému spojené protivzdušné obrany, který by vedl k podřízenosti protivzdušných systémů národnímu velení, ale spojenému velitelství.⁶⁴

Rumunští experti v těchto návrzích spatřovali jednoznačnou snahu Sovětů o absolutní velení a o kontrolu všech jednotek sloužících pro akce a mise Varšavské smlouvy a o podřízenost národních velitelství členských zemí paktu.⁶⁵ Svým postojem a odmítnutím těchto požadavků se Rumunsko dostalo na okraj Varšavské smlouvy, a jak je uvedeno v kapitole o invazi pěti armád do Československa, nebylo zváno na následující schůzce probíhající na jaře a v létě 1968. I přes pozici jakéhosi „enfant terrible“ však Ceaușescu neměl zájem podobný jako Albánie opouštět Varšavskou smlouvu.⁶⁶ Přestože takové úvahy v hlavách vedoucích rumunských komunistů probíhaly, nakonec převážil názor, že zůstat v paktu bude pro Rumunsko výhodnější. I přes svůj malý vliv, který v rozhodujících orgánech měl, měl touto pozicí alespoň zajištěnou svou informovanost.⁶⁷ Následující postoj Rumunska vůči Sovětskému svazu v rámci Varšavské smlouvy byl silně ovlivněn událostmi ze srpna 1968 a Rumunsko podnikalo kompromisy k tomu, aby snížilo napětí v rámci bloku, aby nebylo podrobeno podobnému zásahu jako v SSR.

⁶⁴ Tamtéž, s. 80.

⁶⁵ Tamtéž, s. 80.

⁶⁶ Miroslav Tejchman a Bohuslav Litera, *Moskva a socialistické země na Balkáně 1964-1989: vnější a vnitřní aspekty vývoje a rozpadu sovětského bloku na Balkáně* (Praha: Historický ústav, 2009), s. 51-52.

⁶⁷ Dennis Deletant a Mihail Ionescu, *Romania and the Warsaw Pact: 1955-1989* (Washington: Woodrow Wilson International Center for Scholars), 2004, s. 81.

2.5 Nástup Ceau esca

Po smrti Gheorgiu-Deje v březnu 1965 nastoupil na jeho místo Nicolae Ceau escu. Ten zpočátku udržoval stejnou linii ve vztazích vůči SSSR jako Gheorgiu-Dej. Zadal ještě více stupovat vztahy se západem, a přestože v domácích poměrech zintenzivnil stalinské praktiky, západ je nevnímal, neboť v jeho očích, Ceau escu narušoval jednotu socialistického bloku. Po nástupu do vedení se pasoval na nositele romanismu a pro svůj úkol hledal často paralely a vzory v rumunské historii. Vůči SSSR se vymezoval vyzdvihováním nezávislosti a národovectví, vystupoval v rámci rusifikaci rumunského umění.⁶⁸ Pro získání popularity masově objížděl zemi, kde se setkával s obyvateli. Ceau escu podobně jako jeho předchůdce vyvolával dojem, že v zemi došlo k uvolnění teroru a diktatury.⁶⁹ Na IX. kongresu Rumunské dělnické strany v červenci 1965 dostala strana nové jméno – *Komunistická strana Rumunska*. Na tomto sjezdu dodala Ceau escovi legitimitu také přítomnost Leonida Brežněva, nového vůdce Kremlu a jiných vysokých komunistů, včetně představitelů Komunistické strany Číny. Brežněv se dokonce vztáhl k disciplíně, kterou Rumuni ve straně měli. V mezinárodní politice pokračoval Ceau escu ve strategii, kterou přijali rumunští komunisté v deklaraci z dubna 1964. Nechtěl následovat cestu Moskvy ani Pekingu, místo toho se rozhodl razit vlastní zahraniční politiku, která se měla opírat o dobré vztahy se západními zeměmi, které mu dříve poskytovaly východiska před nátlakem Moskvy.⁷⁰ Rumunsko pod jeho vedením jako první navázalo diplomatické styky se Spolkovou republikou Německo a naopak narozdíl od ostatních zemí východního bloku odmítlo po Šestidenní válce ukončit styky s Izraelem.⁷¹

⁶⁸ Stephen Fischer-Galati, *The New Rumania: From People's Democracy to Socialist Republic* (Massachusetts: THE M.I.T Press, 1967), s. 99.

⁶⁹ Miroslav Tejchman, *Nicolae Ceau escu: život a smrt jednoho diktátora*. (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004), s. 62-66.

⁷⁰ Vladimir Tismaneanu, *Stalinism for all seasons: a political history of Romanian communism* (Berkeley: University of California Press, xvi, 2003), s. 195.

⁷¹ Miroslav Tejchman, *Nicolae Ceau escu: život a smrt jednoho diktátora*. (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004), s. 72-73.

2.6. Rok 1968

2.6.1 Konference v Budapešti

Rok 1968 představoval velký milník ve vzájemných vztazích zemí východního bloku. Události, které se odehrávaly v Československu a následná intervence vojsk Varšavské smlouvy měly velkou roli i na vztahy mezi Rumunskem a Sovětským svazem. Na počátku tohoto roku probíhalo mezi SSSR a Rumunskem jednání o nové smlouvě o přátelství a vzájemné spolupráci mezi oběma zeměmi. Během vyjednávání se objevily určité rozpory, na základě kterých Rumuni v očích Sovětů vypadali jako nezávislí spojenci. Rumunsko při vyjednávání zastávalo určité postoje, ze kterých nechtělo ustoupit. Zejména šlo o snahu o rozvoj obchodních vztahů se západem, neústupnost Moskvy, rozvíjení vztahů s Itálií a Jugoslávií a další. Události, které se odehrávaly v Československu od podzimu 1967 a na začátku roku 1968 byly v Bukurešti vnímány jako snaha Prahy vymanit se z přílišného vlivu Moskvy, v čemž Rumunsko spatřovalo možnost najít potenciálního spojence. V socialistickém bloku celkově rostlo napětí mezi jednotlivými zeměmi a pozornost ostatních se stáela v Československu. V tomto duchu se konala i Budapešťská porada socialistických a dělnických stran zahájená 26. února 1968. Schůzka se měla konat za účelem, aby se již více neprohluboval rozkol ve socialistickém hnutí, fakticky to ovšem znamenalo obnovení řídicího centra, tedy Moskvy. Takovou politiku razil Chruščovův nástupce Leonid Brežněv, který vytýkal svému předchůdci jistou míru uvolnění ve vztazích v rámci svých satelitů. Na této schůzce v Budapešti byla nejen kritizována nepřítomná komunistická strana Maďarska a další, ale i nepřítomná rumunská delegace za antisovětské a nacionalistické postoje. Rumunská delegace z této schůzky předem odstoupila, nebo odmítala připustit kritiku svého názoru na uspořádání socialistického hnutí a názoru v rámci Moskvy.⁷²

2.6.2 Schůzka v Sofii

Postoj komunistických stran v Rumunsku se zostavoval i v nadcházejících týdnech. V tomto období se dále vykrystalizoval problém neshody ohledně vojenského uspořádání Varšavské smlouvy. To se naplno projevilo na schůzce v Sofii, která se konala v březnu 1968 a došlo na ní k otevřenému rozkolu mezi Rumunskem a

⁷² Mihai Retegan, *1968 ve stínu Pražského jara: cesta k rumunské zahraniční politice* (Praha: Argo, 2002), s. 44-59.

Sovetským svazem spolu s ostatními členy Varšavské smlouvy. Naplno se zde rozvinuly dlouhodobé doutnající spory, které mezi Moskvou a Bukureští existovaly ve vojenských a armádních otázkách již několik let. Především šlo o rumunské odmítnutí vytvoření hlavního štábu a vojenské rady.⁷³ Samotná schůzka v Sofii měla několik bodů jednání, mezi které patřila Smlouva o nešíření jaderných zbraní mezi velmocemi, stanovisko a reakce na situaci ve Vietnamu a způsob spojeného velení Varšavské smlouvy. Výsledkem bylo odmítnutí Rumunska připojit svůj podpis pod závazné komuniké, a tudíž bylo podepsáno pouze šesti státy.

I přes tento Ceaușescu v postoj se však Moskva neobávala, že by byl v Rumunsku ohrožen komunismus. To byl rozdíl oproti Československu, které se dostávalo do čím dál tím větší izolace v rámci bloku a na jeho vnitropolitický vývoj bylo hledeno velice podezíravě.⁷⁴

2.6.3 Schůzka v Drážďanech

Na konci března pak následovala další schůzka v Drážďanech, která měla vyřešit neuzavřené a zbývající otázky, které vyplynuly z jednání v Sofii. Jednotliví aktéři se na ni sjeli s určitým očekáváním. Ovšem na schůzku nebylo pozváno Rumunsko. Ceaușescu to označil za nepřipustné. V Drážďanech na rozdíl od oficiálních tiskových prohlášení byl probírán především vnitropolitický vývoj v Československu, který budil u ostatních komunistů rozpaky a obavy z danou společenskou situaci „zvládnout“. Pražské dění se samozřejmě stalo centrem pozornosti RKS, nebo vývoj v Československu a snaha Dubčeků, který sesadil oblíbence Moskvy Novotného, o nové reformy se v určitých směrech shodovaly s Ceaușescovými představami o národním komunismu v Rumunsku. Ale stejně jako ostatní předáci komunistických satelitů v Evropě pohlížel na vnitropolitický československý vývoj s obavami, aby přílišná vlna demokratizace nepřerostla v něco neudržitelného a nezasáhla i ostatní socialistické státy. Ceaușescu schvaloval snahu Prahy vymanit se z područí Moskvy, ne však již Dubčekův demokratizační proces. Byl sice navenek liberál, ale ve vnitřní politice byl stejně jako Gheorgiu-Dej tvrdý stalinista.⁷⁵ Proto také pohlížel Brežněv na vývoj v Rumunsku zcela jinak než v Československu, nebo věděl, že RKS má situaci doma pevně v rukách a

⁷³ Mihai Retegan, *1968 ve stínu Pražského jara: cesta k rumunské zahraniční politice* (Praha: Argo, 2002), s. 65.

⁷⁴ Tamtéž, s. 69.

⁷⁵ Miroslav Tejchman a Bohuslav Litera, *Moskva a socialistické země na Balkáně 1964-1989: vnější a vnitřní aspekty vývoje a rozpadu sovětského bloku na Balkáně* (Praha: Historický ústav, 2009), s. 51.

tudíž kremelský v dce svou pozornost stoil plně v Praze.⁷⁶ Navíc Rumunsko nemělo na rozdíl od československa nijak geograficky významnou polohu.

2.6.4 Rumunská kritika ostatních komunistických stran

Na plenární schůzi RKS v dubnu 1968 Ceaușescu kritizoval ústředníky dražďanské schůze, že nemají právo vytvářet nátlak na čechoslováky v souvislosti s jejich vnitřní situací. Tímto krokem sledoval získání podpory Prahy pro svůj plán na změnu světového uspořádání komunismu pod taktovkou Moskvy. Chtěl ho zamítnout za systém komunismu národních států. Dostával se však tímto postojem do stále rostoucí izolace a požadavky RKS byly ostatními záměrně přehlíženy.⁷⁷ Brežněv ovšem k vytváření nátlaku na oba „nepoddajné“ státy zvolil trochu jinou strategii, než tomu bylo do té doby. Sovětský svaz svůj tlak stupoval přes prostředníky. Zatímco *Pražské jaro* nejvíce kritizoval Walter Ulbricht, Rumunsko podléhalo kritice za své postoje od Gomulky, který artikuloval sovětské požadavky především na transformaci RVHP a hospodářskou specializaci.

2.6.5 Ceaușescova podpora Duběka

Situace v československu se vyvíjela velice dynamicky a vlády ostatních socialistických zemí pohlížely na události v Praze s zájmem. Ceaușescu podporoval Duběka a jeho proces změny v československu z několika důvodů. Především to korespondovalo s rumunskými představami o tom, že světové komunistické hnutí by nemělo podléhat a být řízeno jen z jednoho centra. Kvůli jugoslávské podpoře pražského jara se tu tak podle Ceaușesca naskýtal možnost zřízení jakéhosi nového centra v zahraniční politice na ose mezi Prahou, Bukureští a Bělehradem. Pražské jaro mělo také jugoslávskou podporu. Rumunsko ve svých komuniké, zprávách a prohlášeních neustále opakovalo tvrzení, ve kterých vyjadřovalo podporu Alexandru Duběkovi a KSČ.⁷⁸ Odmítalo všem šoviním ostatních zemí bloku dovést v československu. Tímto také Ceaușescu vytvářel podmínky pro hájení své vlastní pozice, neboť ani on si nepřál, aby se ostatní země všořovaly do vnitropolitického dění v Rumunsku.⁷⁹ Událostí v československu pak využil ještě pro své další posílení pozice v rámci RKS a v oči rumunské veřejnosti. Rumunský tisk několikrát otiskl stanoviska

⁷⁶ Mihai Retegan, *1968 ve stínu Pražského jara: cesta k rumunské zahraniční politice* (Praha: Argo, 2002), s. 72.

⁷⁷ Tamtéž, s. 79-80.

⁷⁸ Miroslav Tejchman, *Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora*. (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004), s. 74-75.

⁷⁹ Mihai Retegan, *1968 ve stínu Pražského jara: cesta k rumunské zahraniční politice* (Praha: Argo, 2002), s. 94-95.

RKS k situaci v SSR, ve kterých vyjadřoval eskoslovenskému vedení plnou podporu a dále v ru. Obrácen byla zase v eskoslovenském tisku reprodukována stanoviska RKS a objevovaly se titulky, že eskoslovensko má podporu i u ostatních zemí bloku. Média v této souvislosti zmiňovala historickou souvislost Malé dohody.⁸⁰

2.6.6 Dopady na vztahy se SSSR

Ceau escu tímto svým postojem a podporou pasoval sebe a celou RKS do role ochránce národní suverenity před Kremlem. Tím si zajistil upevnění vnitrostranické pozice. Jeho poínání však samozřejmě bylo trnem v oku Sovětskému. Ceau escu byl nadále za svůj postoj kritizován nejen z Moskvy, ale především také z Varšavy a Berlína. Dokonce se v tomto období objevily u některých činitelů Rudé armády i úvahy o možné vojenské intervenci do Rumunska, která se později neuskutečnila.⁸¹ Došlo také ke ztrátě důvěry Rumunska jakožto plnohodnotného členem Varšavské smlouvy v oči ostatních členských zemí. Jak již bylo zmíněno, Brežněv neviděl problém ve vnitropolitické situaci v Rumunsku, komunisté tam měli moc plně v rukách, ale právě v jeho zahraniční politice, kterou Rumunsko narušovalo soudržnost bloku a ještě v takovém poínání podporovalo i eskoslovensko. Rumunsko nebylo pozváno na žádná jednání mezi SSSR, NDR, Polskem, Maďarskem a Bulharskem, která probíhala na přelomu jara a léta 1968 a na kterých se řešila především situace v eskoslovensku.

2.6.7 Vojenská invaze do SSR a dopady na vztahy s Rumunskem

Sporadická byla i účinnost Rumunska na rozsáhlém vojenském cvičení probíhající v SSR s názvem „Šumava“, které bylo později považováno jako příprava pro invazi. Rumunské síly se tohoto cvičení neúčastnily, přítomni byly jen zástupci části nejvyšších vojensko-politických kruhů. Napětí mezi Rumunskem a ostatními členy bloku v čele se Sovětským svazem se začalo stupňovat v červenci a v srpnu 1968.

16. července byl doručen dopis Alexandru Dubčekovi, ve kterém ho přitáhl varšavské smlouvy vyzývá k zakročení proti „kontrarevoluci“. Pár dní na to vyrukoval rumunský tisk s propagandistickými články obhajujícími Duběka. Ceau escu se nechal tímto články stavět do role ochránce národa, ale dával si pozor, aby nepřekročil určité meze, které by vedly k invazi do Rumunska, které se obával.⁸² Ceau escu přijel na návštěvu

⁸⁰ Cezar Stanciu, "Good friends in bad times; Tito and Ceau escu before and after the Prague spring", *Journal Soudobé dějiny* . 4, (2014), s. 567.

⁸¹ Mihai Retegan, *1968 ve stínu Pražského jara: cesta k rumunské zahraniční politice* (Praha: Argo, 2002), s. 96.

⁸² Tamtéž, s. 131.

Prahy 15. srpna a během ní zopakoval své předchozí stanoviska a ujistil, že dle jeho názoru jde o eskoslovenskou správnou cestu.⁸³

21. srpna krátce po půlnoci přerušila vojska pět států Varšavské smlouvy hranice eskoslovenska. Bukurešť byla o tom informována v prvních ranních hodinách a Ceaușescu svolal ranní zasedání vlády a předsednictva RKS. Výsledkem zasedání tohoto aparátu byl pak dopis zasláný vládám okupačních armád, ve kterém Rumunsko kritizovalo invazi a označilo ji za vážné porušení zásad vztahů mezi socialistickými zeměmi a za porušení zásad a pravidel Varšavské smlouvy.⁸⁴ Rumunsko dále na nastalou situaci reagovalo uvedením do bojové pohotovosti všech armádních jednotek, nebo v blízkosti jeho hranic byly rozmístěny další sovětské a ostatní jednotky. Vedení RKS dále reagovalo svoláním manifestace na *Palácové náměstí* v Bukurešti, která však svou velikostí a spontánností obyvatelstva přerostla o několikrát i samotných organizátorů této akce.⁸⁵ Obyvatelé manifestovali proti sovětské invazi do eskoslovenska. Počet protestujících byl enormně velký. Účast se odhadovala na 80.000 lidí a zdaleka se nejednalo jen o komunisty, vyjadřující podporu RKS. Lidé manifestovali své antisovětské nálady, které měly v Rumunsku již dlouhou tradici a také především nesouhlas s vojenským vpádem do cizího státu. To Ceaușescu pomohlo ještě v dalším posílení vlastní pozice, neboť podpora vyjadřovaná eskoslovensku po celé předcházející měsíce ho těsila s faktem, že Sověti vtrhli do eskoslovenska, vynesla do úlohy jako ochránce národních zájmů Rumunska, nezávislosti a státní suverenity.⁸⁶ Dav na náměstí skandoval oslavná hesla na jeho podporu. V této rozbořeně atmosféře Ceaușescu oznámil veřejnosti, že budou zřízeny gardy domobrany pro obranu země. Dostávalo se mu pozice národního hrdiny a později mu vymezení se vůči Sovětskému svazu dodávalo na popularitu, z které čerpal zejména v následujících letech jeho vlády.

2.6.8 Situace po invazi

Následující den se zraky Rumunska obrátily na hlavní města západních zemí. Ty se však odmítly v otázce vpádu vojsk do eskoslovenska jakkoliv výrazně angažovat. Vedení RKS se obávalo, že by i v Rumunsku mohly, podobně jako v eskoslovensku, být „objeveny kontrarevoluční síly“, proti kterým by „bratrské země“ cítily povinnost zasáhnout. Proto byl zaktivován vojenský aparát a vydány zvláštní rozkazy k uvedení

⁸³ Mihai Retegan, *1968 ve stínu Pražského jara: cesta k rumunské zahraniční politice* (Praha: Argo, 2002), s. 141.

⁸⁴ Viz příloha 4 - zápis z ranního zasedání 21.8.1968 vedení RKS

⁸⁵ Tamtéž, s. 152-153.

⁸⁶ Pierre du Bois, *Ceaușescu au pouvoir: enquête sur une ascension*. (Paris: George éditeur, 2004), s. 102-103.

jednotek do bojové pohotovosti. Následující den jednal Ceau escu a Bodn ra s Titem o možné situaci, kdyby došlo k otev ené vojenské konfrontaci mezi Rumunskem a zbytkem Varšavské smlouvy. Tito však odmítal uinit n jaký závazek v i Ceau escovi, díky kterému by bylo možné po ítat s jugoslávskou pomocí p i obran Rumunsku.⁸⁷ Dále v kombinaci s fakty, že se západní zem odmítly do p ípadného konfliktu zapojit a v kombinaci s tím, že Sov ti byli nuceni i nadále uznat Dub ekovu vládu, byl i Ceau escu nucen modifikovat svá stávající stanoviska. Na zasedání výkonného výboru strany 25. srpna už zd raz oval nutnost snižovat nap tí a vést jednání a dialog. Deník *Izv stija* v t chto dnech vylí il Rumunsko v Sov tském svazu jako podporovatele imperialismu a kontrarevoluce v eskoslovensku.⁸⁸ Ceau escu tedy v rámci zklidn ní nap tí zmírnil n která svá prohlášení a upnul svou pozornost jinam. Celé jeho po ínání bylo b hem kritických srpnových dní bedliv sledováno ostatními zem mi východního bloku. P estože byl nucen své postoje a prohlášení mírnit, z stal mu však obraz u ve ejnosti, jakožto ochránce svrchovanosti Rumunsku, kterého umn využil a který dodal prestiž jeho ú adu a funkci.

D vody pro byl pro Ceau esca tak d ležitý pojem „národního“ komunismu bez ídicího centra v Moskv z stávaly stále stejné, jako byly už pro Gheorgie-Deje. Národním komunismem cht l p edevším p edcházet možnosti, že by Sov ti ohrožovali jeho vlastní vnitrostranickou a vnitropolitickou pozici v Rumunsku. Jednalo se o pragmatický postoj vybudovaný na mocenských touhách rumunských v dc . Budování specifické cesty komunismu v Rumunsku t žilo z antisov tských nálad, které v 60. letech za ínaly ješt více nabírat na síle.

⁸⁷ Cezar Stanciu, "Good friends in bad times; Tito and Ceau escu before and after the Prague spring", *Journal Soudobé d jiny* . 4, (2014), s. 568-570.

⁸⁸ Mihai Retegan, *1968 ve stínu Pražského jara: rta k rumunské zahrani ní politice* (Praha: Argo, 2002), s. 162-163.

Závěr

Mezi hlavní determinanty vztahů mezi Rumunskem a Sovětským svazem v 50. a 60. letech 20. století patří jednak faktory na straně Sovětského svazu, mezi které patří především hegemónické praktiky jeho politických představitelů, vojensko-strategické zájmy a ekonomické zájmy země. Mezi faktory na rumunské straně patří obavy vrcholných představitelů Rumunské lidnické strany (později po přejmenování Komunistické strany Rumunska) o vlastní postavení v rámci strany a strach ze zásahu Sovětů, kteří by toto postavení mohli ovlivnit. Dalším faktorem byly také hospodářské a ekonomické zájmy Rumunska, přítomný latentní antirusismus a rumunský nacionalismus a snaha rumunských komunistů vymanit se z područí Moskvy. Tyto faktory ve zkoumaném období 1953 – 1968 hrály ve vztazích obou zemí rovněž velkou roli.

V 50. letech bylo Rumunsko skápním podporovatelem sovětské zahraniční politiky. Gheorgiu-Dejovi se nicméně nelíbily Chruščovovy výzvy k destalinizaci bloku. Důležitým krokem bylo stažení sovětských vojsk z Rumunska, k němuž došlo v roce 1958. Rumunští komunisté přestali mít pocit svázanosti. To jim umožnilo artikulovat sebevdomější politické cíle. Jedním z nich byly výrazné ekonomické a hospodářské plány na industrializaci země a výstavbu chemického a ocelářského průmyslu. Rumunští komunisté věřili, že rumunskou společnost se jim podaří přetavit v jinou jen pomocí industrializace země. Tento plán však neschvalovala Moskva, neboť v rámci plánu specializace, chtěla integrovat jednotlivé socialistické ekonomiky a nechat je specializovat se na určitou činnost a produkci. Rumunsko se dle tohoto návrhu mělo specializovat na zemědělskou produkci. To vedení RDS odmítalo připustit a brojilo proti tomu všemi možnými prostředky. Jedním z nich byla snaha přilnout k číně, která zažívala otevřený sestet se Sovětským svazem. Rumunsko věřilo, že Čína by mu pomohla realizovat jeho hospodářské plány. V první polovině 60. let Rumuni konzultovali radu svých kroků v zahraniční politice právě s Čínou, nebo stejně jako oni odmítali monocentrické uspořádání socialistického tábora. Rumuni se stavěli do opozice vůči Sovětskému svazu a projevovali nesouhlas s radou jejich návrhů. Jejich snahy vyústily ve vydání deklarace z dubna 1964, ve které ukotvili rumunskou samostatnou cestu k dosažení komunismu. Opírali se o stanoviska, že socialistické země by měly spolupracovat na principu rovnosti a suverenity. Podobně probíhal spor i v rámci Varšavské smlouvy. Sovětský svaz představil v polovině 60. let několik návrhů na

změnu fungování smlouvy. Rumuni v nich ovšem spatřovali pokus o transformaci seskupení na nadnárodní organizace, kvůli které by ztratili možnost vést a kontrolovat vlastní armádu. Oddalování se od linie Moskvy a hraní jakési unikátní role v rámci socialistického bloku a v jeho organizacích se ještě více vystupovaly během roku 1968. Rumunsko se odmítlo vojensky angažovat při zásahu armád Varšavské smlouvy proti Československu, nebo jeho představitelům vyjádřoval podporu. Během srpnové invaze se cítilo i samo být ohroženo. Po srpnové invazi byl rumunskými předáky kladen důraz na vedení dialogu a na zklidnění atmosféry a urovnání vztahů v rámci Varšavské smlouvy.

Summary

Among the main determinants of Romanian and USSR relations in the 1950s and 60s were primarily Soviet factors, such as the hegemonic practices of its political leaders, military-strategic interests, and economic interests of the country. Factors on Romanian side were fears of the Romanian Workers' Party (later changing its name to the Romanian Communist Party) representatives for their intraparty positions, and fear of Soviet interference and influence. Further factors included: Romanian economic interests, latent antirusism, Romanian nationalism, and a strong effort of behalf of Romanian Communists to escape the power of Moscow. All of these factors in the analysed period of 1953-1968 had various impacts on mutual relations of the two countries.

In the 1950s, Romania unconditionally supported Soviet foreign policy. However, Gheorge-Dej did not agree with Khrushchev's attempts for the de-Stalinisation of the eastern bloc. A very significant moment was the withdrawal of Soviet troops from Romania in 1958. Romanian communists lost the feeling of being bounded. This enabled Romania to more confidently articulate its political aims. One of these was an economic plan for massive industrialisation of the country, and construction of chemical and steel industry. However, this plan was not supported by Moscow because Soviet leaders intended to realise the plan of CMEA countries production specialisation and economic integration. Romania was supposed to specialize its economy in agricultural production. The leadership of the Romanian Workers' Party refused to accept such a plan. The Party argued against the specialisation for several reasons. Romania was seeking the support of China which was openly rifting with the Soviet Union by that time. Romanian leaders believed that China could help to realise their economic plans. In first half of 60s Romanians were consulting with China about foreign policy because the two countries agreed on the polycentric ordering of the socialist camp. Romanians openly claimed themselves to be in opposition with the Soviet Union regarding several of their proposals. Their effort was published in a declaration in April of 1964, which stated the Romanian unique way to reach communism. It was based on the their statement of all socialist countries, such as the principles of equality and sovereignty.

The rift between Romania and the USSR within the Warsaw Pact was similar. During the 1960s, the Soviet Union presented several proposals for the transformation

of the Warsaw Pact. Romanians considered this to be another Soviet attempt to change the Warsaw Pact into a supra-national organisation that would lead to the possible loss of Romanian control over their military. The draw away of Romania from Moscow became even more clear during the 1968. Romania refused to participate militarily during the Warsaw Pact invasion into Czechoslovakia in 1968, subsequently stating their support for Czechoslovak leaders. Nicolae Ceau escu felt threatened by the events in Czechoslovakia. After the august invasion, the Romanian leader endorsed the need for dialogue and a reassuring atmosphere within the countries of the Warsaw Pact.

Použitá literatura

Literatura:

Vladimir Tismaneanu, *Stalinism for all seasons: a political history of Romanian communism* (Berkeley: University of California Press, xvi, 2003), 379 s.

Ghita Ionescu, *The break-up of soviet empire in Eastern Europe* (Baltimore: Penguin Books, 1965), 168 s.

Ghita Ionescu, *The reluctant ally. A Study of Communist Neo Colonialism* (Oxford, Ampersant, 1965), 133 s.

Stephen Fischer-Galati, *The New Rumania: From People's Democracy to Socialist Republic* (Massachussets: THE M.I.T Press, 1967), 126 s.

Mihai Retegan, *1968 ve stínu Pražského jara: rta k rumunské zahrani ní politice* (Praha: Argo, 2002), 233 s.

Elena Dragomir, *Cold War Perceptions: Romania's Policy Change towards the Soviet Union, 1960-1964* (Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2015), 281 s.

Lorenz M. Luthi, *The Sino-Soviet split: Cold War in the communist world* (Princeton: Princeton University Press, c2008), 375 s.

Dennis Deletant a Mihail Ionescu, *Romania and the Warsaw Pact: 1955-1989* (Washington: Woodrow Wilson International Center for Scholars), 2004, 103 s.

Miroslav Tejchman a Bohuslav Litera, *Moskva a socialistické zem na Balkán 1964-1989: vn jší a vnit ní aspekty vývoje a rozpadu sov tského bloku na Balkán* (Praha: Historický ústav, 2009), 186 s.

Pierre du Bois, *Ceau escu au pouvoir: enquete sur une ascension.* (Paris: George éditeur, 2004), 147 s.

Miroslav Tejchman, *Nicolae Ceau escu: život a smrt jednoho diktátora.* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004), 205 s.

Ji í Vykoukal, Bohuslav Litera a Miroslav Tejchman, *Východ: vznik, vývoj a rozpad sov tského bloku 1944-1989.* (Praha: Libri, 2000), 860 s.

William E. Griffith, *The Sino-Soviet Rift* (Cambridge: The M.I.T. Press), 1964, 508 s.

Miroslav Tejchman, "Vzdorný satelit", *Slovanský p ehled.: Review for Central, Eastern and Southeastern European History* . 3, (1998), 291-302 s.

Pavel Hrade ný, Ladislav Hladký a kol., *D jiny Albánie.* Vyd. 1. (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008), 716 s.

Cezar Stanciu, "Good friends in bad times; Tito and Ceau escu before and after the Prague spring", *Journal Soudobé d jiny* . 4, (2014), 560-576 s.

Johanna Granville, "Forewarned is Forearmed: How the Hungarian Crisis of 1956 helped the Romanian Leadership", *Europe-Asia Studies* v. 68, n. 4, (2010), s. 615-645.

Webové zdroje:

"The With drawal of Soviet Troops from Romania, 1955-1958." Ohio Academy of History, <http://www.ohioacademyofhistory.org/wp-content/uploads/2013/04/Boia.pdf> (staženo, 15.1.2015)

Primární zdroje z portálu Wilson Center Digital Archive:

"Cable from the Chinese Embassy in Romania, 'The Change of Romanian Attitude toward China before and after the Moscow Conference'," Wilson center Digital Archive, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/117194> (staženo, 25.2.2015)

"Cable from the Foreign Ministry, 'Indicating the Spirit of Ambassadors' Talks with the Romanian Side'," Wilson Center Digital Archive, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119326> (staženo, 25.2.2015)

"Note on Issues in Romanian-Soviet Relations Prepared by the Romanian Side for the Conversations in Moscow," Wilson Center Digital Archive, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/117991> (staženo, 16.3.2015)

"Protocol No. 5 of the Meeting of the Executive Committee of the CC of the RCP on the situation in Czechoslovakia," Wilson Center Digital Archive, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110454> (staženo, 18.3.2015)

Seznam příloh

Příloha .1:

The Change of Romanian Attitude toward China before and after the Moscow Conference (přípis diplomatické zprávy čínskému velvyslanci pro čínské ministerstvo zahraničních věcí a orgány komunistické strany z 24.12.1960)

Příloha .2:

Cable from the Foreign Ministry. "indicating the Spirit of Ambassadors" Talks with the Romanian Side (přípis diplomatické zprávy čínskému ministerstvu zahraničních věcí pro čínskou ambasádu v Bukurešti z 22.11.1963)

Příloha .3:

Note on Issues Prepared by Romanian Side for the Conversations in Moscow, Bucharest, 6 July 1964 (Přípis materiál Rumunské diplomacie strany shrnující problémy mezi Rumunskem a Sovětským svazem určený pro jednání se sovětskou stranou z 6.7.1964)

Příloha .4:

Protocol No. 5 of the Meeting of the Executive Committee of the CC of the RCP, on the situation in Czechoslovakia (zápis z jednání ústředního výboru RKS z 21.8.1968 po invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa)

P ílohy

P íloha .1: The Change of Romanian Attitude toward China before and after the Moscow Conference

P evzato z:

"Cable from the Chinese Embassy in Romania, 'The Change of Romanian Attitude toward China before and after the Moscow Conference'," December 24, 1960, History and Public Policy Program Digital Archive, PRC FMA 109-01598-02, 32-34. Translated by Lu Sun. <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/117194>

The Change of Romanian Attitude toward China before and after the Moscow Conference

To the Foreign Ministry and the International Department, Central Committee of CCP:

Ever since the end of the Moscow Conference, there are some indications that the Romanian attitude toward us has warmed, which can be summarized as follows: First, for the Chinese Embassy bulletins, which were suppressed ever since the Bucharest Conference, the eighth and tenth issues were all of sudden printed on 30 November [1960]. (The seventh issue was not printed. We estimate that this is because its opinions were too confrontational.) [The two issues] were sent to our embassy before the ink was dry, [so] we can see that this was a rush job. Secondly, according to the cultural cooperation plan, we will hold a photo exhibition on agricultural construction. When we asked our Romanian counterparts on 7 November, they replied that they did not have the location for the exhibition. [They said that] it was difficult to materialize the exhibition in a short time, [and they would] make efforts to put on the exhibition this year. But on 29 November, they informed us all of sudden that they had probably found a location for the exhibition, and notified us to put on the exhibition, and it would officially open 6 on December. We can see it was a rush job as it was such a short time in-between. The location was quite good—at the center of the city. Besides, about the booklet for the exhibition, when we negotiated with Romania this September, they once insisted that they would not allow us to include the "People's Commune." But when the exhibition opened on 6 December, Romania printed our booklet as a whole without any abridgement. Then, the four central newspapers reported Chairman Liu [Shaoqi's] visit in the Soviet Union day after day in a conspicuous way. Among this, even though some opinions from Chairman Liu's speech were [only] partially reported, in general [the reports] reflected the situation that Chairman Liu was warmly received in the Soviet Union and the significance of Sino-Soviet friendship.

In the meantime, when Romania negotiated with us on business, it demonstrated a change of attitude. It was willing to help us solve problems. For example, on 12 December when we negotiated with the Romanian Foreign Ministry on the issue of [removing] the flag of the Jiang [Jieshi] regime in a Romanian painting exhibition, Romania removed the flag in two and half hours and repeatedly apologized to us. Before the Bucharest Conference this year, we once asked Romania to draft a topographic map of the embassy and it did not give it to us [trans. note—the meaning here is not clear]. We did not ask again. But this time when we went to the Foreign Ministry to negotiate about the flag of the Jiang regime, Romania took the initiative to give the topographic map to us. Recently we proposed to set a display window outside the embassy. We sent the proposal to Romania on 12 December, and it replied on 20 December and gave it full approval. One graduate student of China needed to go to the Soviet Union for study; the Romanian university will notify this student and ask the Chinese Embassy to negotiate with the Soviet Union directly. After the Moscow Conference, [the Romanian university] complained that this graduate student should not tell the embassy and said this problem should be solved by the university itself.

Besides, Romania began to take the initiative and show friendly gestures. For example, when the Romanian delegation of the party and the government went to the Soviet Union and accompanied Ambassador Xu back and forth, Gheorghe Gheorghiu-Dej only shook hands [with the delegates] without saying a word, but showed warm feelings especially toward Ambassador Xu. When the delegation returned back to Romania, Ambassador Xu greeted him. The delegation showed friendly gestures. Besides shaking hands, they also exchanged a few words of greetings (on the same day among all the diplomatic envoys, only the Soviet ambassador and the Chinese ambassador exchanged greetings.) In the past, when Ambassador Xu visited the International Department of the Central Committee of Romanian Communist Party, they were extremely indifferent. We took the initiative to talk and they did not want to talk more. Since the Moscow Conference, they have been willing to have more conversations (but they still avoid politics.) On 12 December, the Romanian Foreign Ministry organized diplomatic envoys for hunting. The deputy minister also

took the initiative to converse with Ambassador Xu. After the [North] Korean ambassador and Albanian ambassador departed, Ambassador Xu went to depart, the deputy minister asked Xu to stay a bit more, and said: “we are friends and a big family.” One month before the announcement of the declaration, our journalist once asked a *Scinteia* (“Party Life”) team to talk about how the Romanian Communist Party leads economic work. They were indifferent and did not set a date for a while. But one day after the announcement of the declaration, they called us immediately and arranged talks, and their tone became friendlier. The Romanian Fine Arts Press did not send us pictorials ever since the Bucharest Conference. But on the third day after the announcement of the declaration, they started to send us pictorials again. Some professors and teaching assistants in Bahun University were scared to approach Chinese students after the Bucharest Conference, but recently they began to be friendly with Chinese students as they did in the past. At present our aesthetics education delegation, which is visiting Romania, is receiving more friendly treatment. The Romanians expressed that they would like to meet the needs of our delegate. They could see whatever they want to see. For a while before the Moscow Conference, Romania did not want to arrange visits and meetings [for foreign visitors]. This time they arranged visits to other places and three meetings, and told us that they would ask many questions at the meetings. When visiting a comprehensive art school in Bucharest, the delegate initially wanted to stay for an hour, but it turned out to stay for three hours. The school was extremely friendly.

On the aspect of reporting, after the Bucharest Conference, [the Romanian media] rarely reported news on China except a few reports on [China’s] National Day. But on 20 and 22 November, *Scinteia* published the news on the Chinese State Council’s resolution to pardon a group of the reformed POWs from the Jiang regime and the puppet Manchukuo regime, as well as the news of a short summary of the Chinese government’s statement of supporting the Laos government to establish friendship with China. On 12 December, [it also published] the summary of communique from the Sino-Cuban meeting, as well as the amount of Chinese aid to Cuba. Afterwards [it also] published a concise summaries of an editorial on the Chinese government’s announcement about the Moscow Conference and a letter to the people of the world, our people’s feedback to the announcement, our announcement on the situation in Congo, and our second announcement on the situation in Laos, as well as a few reports on King Norodom Sihanouk’s visit to China and the future visit of the [Chinese] Premier [Zhou Enlai] to Burma. [We] can see that, as a development of the Moscow Conference and the announcement of the declaration, there is an increase of reports on China. On the other hand, [the Romanian media] still avoids reporting on the achievements of our economic construction, the Three Red Flags, and other policies [trans. Note—the “Three Red Flags” refers to the Great Leap Forward, the General Line, and the People’s Commune].

Within one year, it is obvious that Romania’s attitude toward us has shifted according to the Soviet Union’s attitude. Thus by estimation, this shift of attitudes is due to the influence of the Soviet approach. From the perspective of Romania itself, even though it is scared of war, it is also scared of breaking away from 650 million Chinese people, thus it has to pay attention to Sino-Romanian friendship. As for some of the divisions on some major international issues with us, it’s hard to solve them in a short time. Especially on the issue of war and peace, Romania’s fear of war still exists. On the editorials on the Moscow Conference and the letter to the people of the world, and other reprints of editorials of other countries, it is obvious that Romania emphasized the aspect that war could be avoided, rather than the aspect that the danger of war still exists and [we should] heighten our vigilance.

The Chinese Embassy in Romania

24 December 1960

P iloha . 2: Cable from the Foreign Ministry. "indicating the Spirit of Ambassadors" Talks with the Romanian Side

P evzato z:

"Cable from the Foreign Ministry, 'Indicating the Spirit of Ambassadors' Talks with the Romanian Side'," November 22, 1963, History and Public Policy Program Digital Archive, PRC FMA 109-03901-01, 3-5. Translated by Max Maller. <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119326>

[...]

To the [Chinese] Embassy in Romania:

The cable dated 14 November [1963] was received.

If the Romanian foreign minister or some other leader arranges to meet with an ambassador, we are in principle in agreement with the ideas brought up in the previous cable, with the addition of the following:

(1) If the other side yet again suggests stopping the open polemics, try to point out that Khrushchev's so-called "appeal to stop public quarreling" is merely a form of deception, and that his goal is to conceal his rash anti-Chinese activities. On the one hand he says, do not [engage] in open polemics; on the other, he attempts still more crudely to attack our party. Following the release of this "appeal", between 28 October and 10 November the Soviet press published more than 80 anti-Chinese editorials and articles. Khrushchev's speeches go back on his word, they are not credible. We already have experience with this: we need to listen to his rhetoric and watch his behavior.

(2) If the other side mentions the issue of divergence, in addition to the points already espoused in our publications, it will be sufficient for you to make some short statements, simply stating your position. Based on the conversational situation, we can fluidly and naturally oppose the Romanian side's thoughts and ideas, explaining our outlook on a few of the issues. The following are some issues we have thought of:

(i) That our revelation of the traitorous action of Khrushchev's in signing the "Three Countries Treaty" [the 1963 Limited Test Ban Treaty signed by the Soviet Union, the United Kingdom, and the United States] would mean that Romania is also at risk to betray us. You may point out that our criticism is based on facts and only concerns Khrushchev. We do not consider Khrushchev and the other socialist nations that attended the signing ceremony to be a unanimous faction, and we certainly do not consider the Romanian Communist Party leadership and the Soviet Communist Party leadership as a unanimous faction.

(ii) That we must, as it is said, "adopt a patient, cautious attitude." You may point out:

a) We were always "patient" and "cautious" about a Sino-Soviet divergence. For example, it was not until four years after the Sino-Soviet divergence, one year after the Soviet leadership began attacking us publicly, that we finally wrote three documents. And it was not for another two years, after Khrushchev reached a new anti-Chinese high tide at the "European Five Parties Summit", that we were finally forced to write eight more documents. This July, after the Soviet Communist Party published an open letter in which they attacked our party, naming names, and launched even rougher anti-Chinese activities, we finally rose in our defense. Consider that recently when our branch secretary and 10 fishermen were injured by gunfire on the Sino-Soviet border, leading us to give out arms and mobilize a patrol, we did not retaliate, nor have we to this day levied any public criticism.

b) The revisionist road implemented by Khrushchev brings major harm to the socialist infantry and the international movement. Romania believes that it can keep silent. We do not wish to contradict them, but we believe, in the interest of the socialist infantry and the international movement, that we cannot keep silent, otherwise history will never forgive us.

c) Based on the facts, Khrushchev has occasionally demonstrated a momentary convergence on some issues. This is the outcome of struggle, not patience. If we do not uphold our struggle with him, the sufferers will be made greater, not fewer.

(iii) That our propaganda documents should avoid "sharp [class struggle]", "offenders", "excess", and other topics. You may point out that we are already very restrained and discerning. However, we have spoken up about the honest situation as well as the original appearance of things. Moreover, we have not spoken as comprehensively as we might have, such that there are still things left over.

(iv) Regarding the issue of "calling a state that is socialist in nature with a socialist government 'non-socialist.'" If the other side brings up this saying of the Soviets', you may express that we have not said that the Soviet Union is not a socialist state. If the other side bases their views on our newspapers' revelations of capitalist movements within the Soviet Union, you may point out that our newspapers are merely circulating a few select pages from the Soviet press, so as to more conveniently raise our own awareness: we have not made any allegations against the Soviet Union. If the other side is referring to Yugoslavia, you may express that we have already published a document regarding this issue. Our point of view has full factual support and is completely accurate.

Aside from the foreseen questions and answers listed above, we ask the ambassadors to do some planning of their own and prepare answers, so that in conversation you may conveniently confront the opposite side's thoughts and explain the issues.

[Chinese] Ministry of Foreign Affairs

22 November 1963

**P fiola . 3: Note on Issues Prepared by Romanian Side for the Conversations in
Moscow, Bucharest, 6 July 1964**

P evzato z:

"Note on Issues in Romanian-Soviet Relations Prepared by the Romanian Side for the Conversations in Moscow," July 06, 1964, History and Public Policy Program Digital Archive, ANIC, Fond C.C. al P.C.R., Sectia Relatii Externe, dosar 36/1964, filele 9-13; Document No. 3 in Buga (2012), pp. 32-36. Translated by Larry L. Watts and published in CWIHP e-Dossier No. 42. <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/117991>

Note on Issues Prepared by Romanian Side for the Conversations in Moscow,

Bucharest, 6 July 1964

1. Issues in RWP [Romanian Workers' Party] – CPSU [Communist Party of the Soviet Union] and RPR [Romanian People's Republic] – USSR Relations

a. The Creation of an Anti-Soviet Atmosphere in Romania

- Evaluating the RWP CC Plenary Declaration of April 1964
- * The SOVROMS;
- * Model of common enterprise
- How compensation of the SOVROMS was regulated
- Evaluating the position of the RWP and RPR in the USSR
- The measures taken by us with the changing of some names: the Russian Book Store, the Maxim Gorky Institute, mandatory Russian language [training], etc. – measures of an internal character falling strictly within the competence of the Romanian government, cannot be interpreted as anti-Soviet manifestations.
- Diminishing the role of the Soviet Army.
- The role of internal factors in accomplishing the insurrection of 23 August 1944.
- The atmosphere that has been created by the position of Romania.
- The position of the Soviet press and radio towards the RPR (ignoring the activities of the RPR, misrepresenting some realities, insinuations).
- Soviet materials, works, plays and films in the RPR.
- The position towards Romanian students and doctoral candidates.
- The position of Soviet representatives in different international organizations towards the representatives of the RPR (in the IUS, FDIF they are not consulted etc.)

b. The Problem of Soviet Citizens in the RPR

- The manner of regulating the situation of foreign citizens in the USSR and in other countries.
- Occupying functions of responsibility in educational institutions in the RPR – professors.
- Having children born in the RPR and registered in the USSR as Soviet citizens (the problem of double citizenship).
- Inability to participate in community life.

- Inability to benefit from all the rights of citizenship.
- Those who have requested Romanian citizenship have been labeled traitorous.
- The intervention of Soviet parties in this problem, direct interference in our internal affairs.

c. Espionage Networks – The Organization and Maintenance of Intelligence Networks on the Territory of the RPR

- They were justified before power had been completely taken and we supported them.
- After taking over full power they no longer had any justification.
- The discussions on this problem between delegations of the RWP CC and the CPSU CC in June 1963.
- We do not conduct espionage activity in the socialist countries.
- Why place trust in such sources of information – the lack of trust in the party and in the government.
- We consider the immediate cessation of this activity an imperious necessity.
- In the future we will take measures, conforming to the laws of the RPR, against those who undertake such activity.

d. The Issue of Borders – Bessarabia and Transylvania

- The declaration of N. S. Khrushchev – Leipzig 1959
- The Yugoslav response to the speech at Leipzig.
- The message of 31.XII.1963 with regard to the resolution of territorial differences.
- Raising the issue of Bessarabia in the meeting at Gagra.
- [Moscow] raises the issue of Transylvania, although the leadership of the HPR [Hungarian Peoples Republic] does not raise it.
- The INTOURIST map published – 1963.
- The concept of wiping away frontiers.
- The Valev proposals for creating the Lower Danube regional economic complex.
- Sovereignty as historical notion.

e. The Situation of Commercial Relations between the RPR and the USSR

- The dynamic of increasing exchanges in the last five years.
- The requests presented by us that were not satisfied.
- Contracts concluded for the RPR to supply to the USSR which the Soviets have unilaterally reduced (cement, chemical equipment etc.)
- The request of the RPR for equipment for the hydroelectric plant at the Iron Gates, which has not yet received any response.
- Late deliveries to the RPR.
- Incomplete deliveries of equipment or deliveries of equipment of lower quality [then that contracted].
- The position of the Soviet organs towards Soviet-Romanian collaboration during 1966-1970.

f. The Problem of Relations with Capitalist Countries

- The USSR's attempts to monopolize the relations of the socialist countries with the capitalist countries.
- The independence and sovereignty of the socialist countries in relations with other countries.

g. The Modification of Article 20 of the Danube Convention Referring to the Joint Romanian-Soviet Administration of the Lower Danube

- Joint participation only on riparian territory.
- Writing the Romanian administration of the Lower Danube into the Convention.

h. The Uranium Issue**i. The Rescheduling of Payments of Credits for Armament**

- The military expenditures of the RPR are calculated by the Soviet side as reduced.
- The relative place of the RPR in terms of level of expenditures among the countries participating in the Warsaw Pact.
- The Unified Command proposals for supplying the Armed Forces of RPR.
- The economy of the RPR cannot support such expenditures.
- The effort that we make at present, the level of our military expenditures.
- If the effort must be greater, it could be increased only on the condition of rescheduled military credits.
- The conditions under which armaments are supplied in the West.

2. Problems in Connection with Collaboration within the CMEA**a. The Situation Created after the Meeting between the delegations of the RWP CC and the CPSU CC in June 1963**

- The accord reached to limit the damage [and] to not advertise the problems.
- Restating all of the initial proposals:
 - * Creating a single planning organ
 - * A single plan
 - * Interstate unions according to branches
 - * Joint property enterprises
 - * Internationalizing the forces of production
 - * Regional industrial complexes.
- The coordination of the foreign trade (export-import) of the CMEA countries in capitalist countries.

b. The Position expressed in the April 1964 Declaration of the RWP CC regarding the problems of collaboration within the CMEA**c. Clarifying the formula "interested parties"**

- We do not accept the creation of supra-state forms within the CMEA.

- Interested parties can create any forms they wish outside of the CMEA.
- The principle of unanimity holds within the CMEA.

d. The position of the RPR regarding the thesis “relying [bizuirea] in the first place on one's own forces”

3. Issues of the World Communist and Workers Movement and of the international situation in general

a. The position of the RWP towards the problems of the International Communist and Workers Movement

- The manner of treating divergences
- Public polemics (the actions undertaken by the RPR to stop public polemics)
- The preparation and convocation of a new congress of communist and workers' parties.
- The path to realizing socialist revolution: peaceful or non-peaceful.
- Provisions of the 1960 Declaration that must be reexamined.
- Manifestations of lack of trust.
- Presenting the position of some parties in a deformed manner.
- The role of the journal “Problems of Peace and Socialism” in the public polemic.

* Who establishes the political line of the journal

* The role of the editorial college

* The role of the representatives of the parties in the college

b. The position of the RPR towards the fundamental problems of the contemporary period

- Peaceful coexistence
- War and peace
- General and total disarmament
- The struggle against imperialism
- Economic competition between the two systems.
- The position of the RPR delegation at the UN (1963) and at the Conference for Trade and Development [UNCTAD].
- The defective position of the USSR delegation at these international meetings.
- The independent position of each country does not exclude coordination.

c. The issue of the Warsaw Pact

- The activity of Political Consultative Committee
- * Who decides its convocation
- * The manner in which the agenda is established.
- The lack of consultations in problems which engage the member countries.

- The obligation to discuss all of the problems connected with this treaty.
- The treaty is limited to the European countries.
- The attempts to revise the provisions of the Treaty, or to attribute tasks to it that transcend its provisions. For example:
 - * N. S. Khrushchev's speech – at Miskolc [Hungary].
 - * The creation of a permanent organ for the coordination of foreign policies (the letter of 2 January of this year and our response of 14 January).
- Consultations on all major international issues, but not within the framework of the Political Consultative Committee, but in bilateral and multilateral meetings on a case by case basis.
- One should not bring problems regarding the countries participating in the Warsaw Pact to public attention without first obtaining the agreement of the respective countries.
- The independent position of each of the countries in foreign policy issues – the sovereign right of each of the countries to establish its foreign policy (freedom of action).
- The right of each of the countries to propose the convocation of the Political Consultative Committee and the obligation to make known beforehand – in a timely fashion – the problems proposed for discussion.

4. Other Problems (diverse)

6.VII.1964

P ȩloha . 4: Protocol No. 5 of the Meeting of the Executive Committee of the CC of the RCP, on the situation in Czechoslovakia

P evzato z:

"Protocol No. 5 of the Meeting of the Executive Committee of the CC of the RCP on the situation in Czechoslovakia," August 21, 1968, History and Public Policy Program Digital Archive, ANIC, CC RCP, Chancellery, File No. 133/1968, ff. 2-4. Translated by Delia Razdolescu <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110454>

Protocol No. 5 of the Meeting of the Executive Committee of the CC of the RCP, on the situation in Czechoslovakia

Participants in the meeting, comrades: Nicolae Ceasescu, Ion Gheorghe Maurer, Gheorghe Apostol, Alexandru Bȩrladeanu, Emil Bodnaras, Chivu Stoica, Paul Niculescu-Mizil, Virgil Trofin, Ilie Verdet, Maxim Berghianu, Florian Danalache, Constantin Dragan, Ianos Fazekas, Leonte Rautu, Vasile Vȩlcu, Stefan Voitec, Iosif Banc, Petre Blajovici, Dumitru Coliu, Mihai Gere, Petre Lupu, Manea Manescu, Dumitru Popa, Dumitru Popescu, Gheorghe Stoica.

Invited to participate in the meeting, comrades: Mihai Dalea, Vasile Patilinet.

The meeting opens at 6:30 a.m.

AGENDA: The situation created after the penetration of the armed forces of certain socialist countries into the Czechoslovak Socialist Republic.

Upon listening to Comrade Nicolae Ceausescu's briefing on the very serious situation created after the penetration in the Czechoslovak Socialist Republic - without the knowledge and approval of that country's Party and State bodies, of the armed forces of the URSS, the Polish People's Republic, the Hungarian People's Republic, the People's Republic of Bulgaria and the German Democratic Republic - the Executive Committee of the CC of the RCP, decides as follows:

1. The Government of the Socialist Republic of Romania shall address a note to the five socialist countries whose troops occupied Czechoslovakia and express its concern about and disapproval of this act, the fact that it does not share at all the views stated in the TASS Communiqué, alleging that a counter-revolutionary situation was obtaining in Czechoslovakia which might have justified a military intervention.
2. The Central Committees of the five parties in those socialist countries shall be informed about the fact the Central Committee of the RCP is utterly astonished and disapproves of the manner in which our Party has been informed about the decision and measures taken relative to the military intervention in Czechoslovakia.

At the same time, they shall be told that the Romanian Communist Party considers the military intervention in Czechoslovakia a flagrant violation of the national sovereignty of a fraternal socialist, free and independent state, of the principles underlying the relations between the socialist countries of the unanimously recognized norms of international law and that the interference in the internal affairs of the communist party and Czechoslovak people, the armed intervention in Czechoslovakia are a heavy blow dealt to the unity of the world socialist system, to the international communist and workers' movement, to the prestige of socialism in the world. They shall also be explained the firm belief of our Party and Government that the sole way of eliminating the serious consequences of the armed intervention in Czechoslovakia is the urgent withdrawal of those five countries' troops and the assurance of the necessary conditions for the Czechoslovak people to solve its domestic affairs by itself.

3. The leaderships of all socialist countries and of the communist and workers' parties shall be informed about the stand of the Romanian Communist Party on the intervention made in Czechoslovakia by the five socialist countries' armed forces.

4. An extraordinary session of the Grand National Assembly shall be summoned on August 22, 1968 to discuss the situation obtaining in wake of the military intervention in Czechoslovakia and to adopt a statement on the basic principles of Romania's foreign policy.

5. The armed patriotic guards, formed of workers, peasants and intellectuals shall be immediately reorganized in order to assure the Romanian people's peaceful work, the homeland's national sovereignty and independence.

6. The Party bodies, the trade-union and LCY organizations, the managements of enterprises and institutions shall take the necessary measures for the normal unfolding of activity, to prevent any possible anarchical actions and to strengthen the guarded protection of all enterprises, State and civic institutions.

7. The measures adopted by the Executive Committee concerning the situation obtaining in Socialist Republic of Czechoslovakia in wake of the penetration in Czechoslovakia by the armed forces of the five socialist parties shall be submitted for approval to the Central Committee of the Romanian Communist Party, the State Council and the Council of Ministers.

The meeting ended at 8:10 a.m.

Nicolae Ceausescu

###